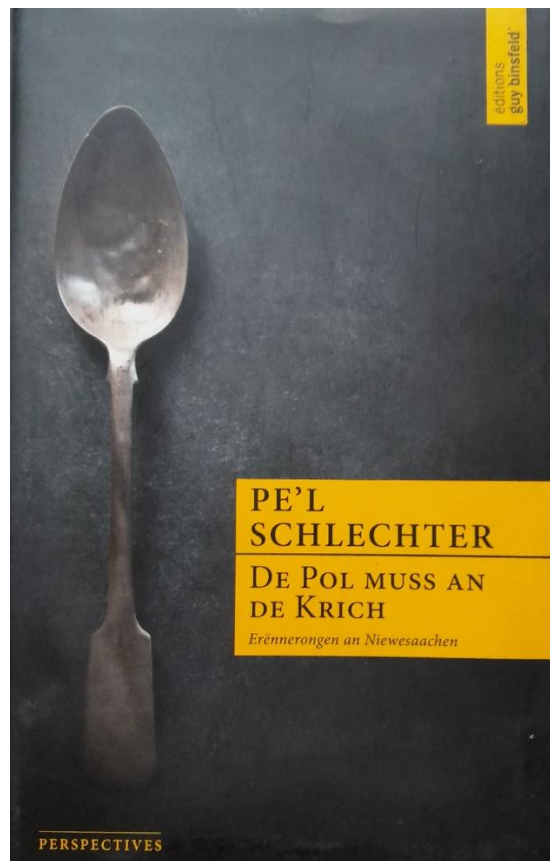

**Autobiografisch verhaal uit 1944 over een
Luxemburgse deserteur
in 's-Gravendeel**

Vertaald door Mees van der Wulp

Dit is een vertaling van een gedeelte van het boek van **Pe'l Schlechter**

"De Pol muss an de Krich" ("Paul moet de oorlog in")

Het eerste gedeelte van het boek behandelt zijn tijd in het Duitse leger, dit vertaalde deel gaat over zijn periode in Nederland ('s-Gravendeel) oktober 1944 tot augustus 1945 .
(Letterkijk- of soms vrij vertaalt, de bladzijden 165 tot en met 233.)

165 Nu zoals het werkelijk ging. Ongetwijfeld weer in een veewagen, deze keer zonder twijfel richting front. Waar is dat front???? De trein reed, ik sliep de meeste tijd. Bij een stop in een klein gehucht hoorde ik hoe Emiel met een jonge kerel sprak in het Vlaams. Direct ontdekten we, dat we de Nederlandse grens gepasseerd waren. Dat was een goed bericht, mijn collega kon zich bij deze mensen verstaanbaar maken. Het ging verder over Zwolle tot we 's avonds bij station Dordrecht stopten. Daar kregen we te horen: "Iedereen uitstappen".

Het is een onheilspellende plaats, geen levende ziel te zien, alles uitgestorven, lege gebouwen, kapotte ramen en op hetzelfde spoor stond een uitgebrande trein.

166 Automatisch ging iedereen fluisteren en dekking zoeken langs de muren. De sigaret, die iemand aan wilde steken, werd direct door een ander uitgedrukt. Ik was ervan overtuigd, dat we nog geen honderd meter van het front af waren. Iemand zei, dat we met veel geweld gevangengenomen zouden worden, terwijl we niets van geluiden van een front hoorden. Een brallende onderofficier zorgde ervoor, dat we ons ordentelijk opstelde, gereed voor de afmars. Zo stonden we nog een tijdje op iets onduidelijks te wachten. (Je kent het spreekwoord: "De helft van zijn leven wacht een soldaat voor niets") Met onze verschillende uniformen, de één met schoenen, de ander met laarzen, met verschillende hoofddeksel op, zijtas omgehangen, ongewassen, ongekamd. Het leek wel een Zigeunerorkest, klaar voor een foto als "Untermenschen"

Eindelijk komt er ondanks de spertijd een auto voorrijden, en er klom een dik "Geval" uit. Het was een generaal met rode strepen op zijn broek. Hij had nog twee officieren bij zich. Ging voor de troep staan, salueerde en begon: "Kameraden, welkom bij de 471^e infanteriedivisie!!!!". En salueerde nog een keer, draaide zich om en ging naar de auto. De twee andere huppelde achter hem aan. Dat was het dan.....maar nu wisten we tenminste iets,of misschien niet?????

Ondertussen was het donker geworden, we marcheerden, ik weet niet hoe lang tot de weg ophield, We stonden voor een water. Verderop aan de overkant was de hemel rood gekleurd, door een gebouw dat in brand stond.

167 (Twee maanden later kwam ik erachter, waar het om ging. Het was een schuur vol getast met vlas, dat daar in die streek verbouwd wordt. Een Duitse soldaat, die voor het eerst in zijn leven met een panser-vuist experimenteerde, was vergeten, dat je dan niet met je rug naar een schuur moet gaan staan, omdat er aan de achterkant van dat ding een grote vlam uitkomt. Waardoor niet alleen het vlas, maar ook het gebouw in brand gaat en ook nog twee auto's, die men daar verborgen had, zodat ze niet in beslag genomen zouden worden)

Het vuur weerspiegelde onheilspellend in het zwarte water. Na een paar minuten kwam er een veerpont op ons af, om ons naar de overkant te brengen. Emiel vroeg direct aan de kapitein, waar we waren. Het was het eiland "Beijerland" !!!!!!! En het eerste dorp waar we aankomen is 's-Gravendeel. Men sprak vrij openlijk, de mensen van dit eiland leken behoorlijk vrij te praten. Aan de overkant gingen we verder, over een lange klinkerstraat zijn we naar de andere kant van het dorp

gemarcheerd, langs een molen met een bordes, tot een dijk, twee drie meter hoog. We volgden de dijk ongeveer een uur lang. Tot we bij een alleenstaande boerderij aankwamen, vlak aan de straat. Daar werd de hele compagnie ingekwartierd, in een grote schuur. In een andere schuur een moderne koeienstal met ca honderd koeien. Daar streken we neer, warm en met vers stro. Emiel laat er geen gras over groeien en begint een gesprek met een jonge boer. Wij drieën, Emiel, ik en de jonge boer vormen al snel een clubje. Tegen mijn collega had de Hollander gezegd, om voor ons een gelegenheid te zoeken om te verdwijnen en of hij ons daarbij kon helpen. Het was riskant, we kenden de man niet, maar het bleek oké te zijn.

168 Op het erf kon hij ons niet verstoppen, dat was te gevaarlijk volgens de man. Hij kreeg namelijk iedere dag nieuwe soldaten en de buurman honderd meter verder was een collaborateur die heulde met de Duitsers, daar voor moesten we oppassen, die was niet te vertrouwen. Een paar dagen later melde hij, dat hij misschien iemand voor ons had. Zijn naam: Jaap van den Hoek. We zouden daar maar een paar uur kunnen blijven en dan zou het de volgende morgen verder gaan.

Fiets koerier

In het dorp met alleen maar lage huizen, waarvan het grootste gedeelte vrijstaand was, was bijna geen plaats om onder te duiken. Daar was ook het buro van de bataljonsstaf gevestigd. Emiel had uitgezocht, dat het dorp Maasdam heette. Iets werd ons duidelijk, we moesten meer van de omgeving weten, dat was beter voor ons plan. Enige van ons werden als fietskoerier ingedeeld en daarvoor in een kamer bij de bataljonscommandant ingekwartierd. Daardoor was ik duidelijk van Emiel gescheiden, maar met het voordeel, dat ik me onopvallend in de streek kon bewegen. Beter kon het niet zijn, wat mijn werk met zich meebracht. Ik kwam steeds terug met een beschrijving van een buurdorp. In ons kwartier had ik op een dag, een vrijdag een verrassing: "Had ik Luxemburgs horen spreken??" En vroeg; "Ben jij ook van Thuis?????"

169 Maar zeker kom ik van thuis,: "Ik ben Ulli Ruppel uit de Neinkkircherstraat uit Sabrécke, en jij??? Ik voelde me opgewekt, want het Saarlands dialect lijkt in toon erg op het Luxemburgs, we waren verwanten, ondanks diverse hinderlijke verschillen. Wanneer ik onderweg was op een echte Hollandse fiets, met een leren map onder de snelbinder, met daarin een enveloppe met de schriftelijke instructies voor de nabij gelegen compagnieën. Kon ik best voor een kort bezoek bij Jaap van den Hoek langs gaan. Daar werd de enveloppe met stoom open gemaakt en de tekst overgeschreven en met een geheime zender naar de geallieerde verstuurd. Daar werd het dan ontvangen en na een paar minuten kon ik weer op weg. Het zou mogelijk zijn, dat de Canadees aan de andere kant van het water, misschien wel eerder wist van de Duitse troepenbewegingen, dan de Duitsers zelf. Hierbij een uitleg over het "Inundatie gebied" zoals de Hollanders het noemen: De weermacht had het hele gebied langs de dijk, dus een niemandsland tussen de vijandelijke troepen, kilometers breed onderwater gezet. Om eventuele landingen van parachutisten en glider-, vrachtvliegtuigen te verhinderen. Alle dorpjes in dat gebied waren natuurlijk verlaten en de huizen stonden een meter hoog in het water.

We moesten ook 's nachts op wacht staan. Naar zijn zeggen had mijn voorganger twee uur op het erf, achter het huis liggen slapen. Mij werd verteld, dat de partizanen uit hun donkere hollen zouden komen om wapens en uniformen te stelen.

170 Ik kreeg van de onderofficier zijn 8 mm pistool, die ik tussen mijn riem stak en wenste hem goede nacht. Daar stond ik dan stik alleen op het donkere erf, alsof je in een zak zat. Ik realiseerde me, dat ik bij een partizanen aanval niet de geringste kans zou hebben. Ik wilde het huis in en me daar verstoppen. Het was daar echt onheilsPELLend, ik had daar in een tweeledig gevoel, aan de andere kant voelde ik me zelfverzekerd.

De derde dag werd het nog erger, we verhuisde weer. Er werd gewacht, tot het donker was en toen moesten we ons op de dijk opstellen en sloten ons aan bij de andere. Richting 's-Gravendeel, dus terug naar waar we vandaan kwamen. Ik wilde Emiel herinneren aan onze afspraak, dat het tijd werd om van de Führer afscheid te nemen. Maar ik had hem nergens meer gezien.

Ik zat bij de fietskoeriers, dus moest ik met de zware fiets aan de hand met mijn bepakking erop gebonden, vooraan aan de mars kolonne. Met een trappelend paard voorop kwamen we na ongeveer een uur bij de molen, die kon je in het duister echt niet missen, het ging via een dwars weg van de dijk af, de hoofdstraat op, die we net gemist hadden. De eerste gingen over de weg, de grote massa soldaten gingen rechtstreeks het talud af. Sommige gingen gewoon in wandeltempo.

171 Deserteur November 1944.

Ik was blij, dat de hele geplaveide hoofdstraat, tot het midden van het dorp volstond met een lange rij mensen van onze club, die stonden uit te blazen. Het schoot door mij heen, : "Nu of nooit". Ik moet proberen met een schip naar de andere kant te komen. Hadden we ons niet voorgenomen, om alleen als vrije mensen van dit eiland af te gaan!!!! Nu is het alleen nog zaak, om Emiel in de lange rij te vinden. Ik druk mijn buurman Guidon mijn fiets in handen "Zorg even voor mijn fiets, ...ik moet even" Snel was ik uit de rij, en een paar stappen verder was ik tussen de huizen verdwenen. Het werd snel donker en ik zeg je, je ziet geen hand voor ogen. Op de tast tot in de groentetuintjes achter de huizen klauterde ik over afrasteringen met af en toe een waslijn in je gezicht. Nadat ik uitgegleden was over een paar bevroren koolstronken en na twee of drie tuintjes met hun afrasteringen gepasseerd te zijn kom ik, bij een klein huisje en door een smal steegje, weer op de straat. De hele club had zich weer in beweging gezet, ik liep snel in tegengestelde richting langs de optocht en riep van tijd tot tijd: "Onderofficier de Vos!!, Onderofficier de Vos!!".

Ik moest kostte wat kost Emiel vinden, maar kreeg geen antwoord. Alleen iemand uit het laatste peloton had een typische soldaten opmerking: "Die heeft carbid gegeten en is ontploft" Ik was overal langs gegaan en ik stond daar alleen op de straat.... Na ca vijftig meter kom ik bij het talud van de dijk.

172 Als ik halverwege ben hoor ik een stem: "Hallo, is dit de weg naar het veer???"
Ulli uit Saarbrücken!! Ik had hem direct aan zijn stem herkend. Maar onder geen beding mag ik nu nog iemand ontmoeten. Hij lijkt iets te ver weg te zijn. Met verdraaide stem en een beetje door de neus, antwoordde ik in een nagebootst Hamburgs dialect: "Jawoll....maar je moet goed opletten, dat...." Er is een geluid of er een emmer schroot leeggegooid wordt. Ulli is nog geen tien stappen bij mij vandaan, zijn Hollandse fiets bepakt met zijn uitrusting, helm, geweer, gamellen en metalen gasmasker rolt holder de bolder van het talud af en klettert op het plaveisel. Bij dit voorval moet ik erg op mijn tanden bijten om niet in lachen uit te barsten. Mijn eerste impuls is om hem weer op de been te helpen, maar dat was uitgesloten. Om mijn geweten te sussen, roep ik nog naar hem of hij zich bezeerd heeft. Verder niemand te zien, het gaat goed, ik ben alleen en ga op weg naar de boerderij van Jaap van der Hoek.

Het moet zo ongeveer één of twee uur in de nacht zijn. Ik schrik op, net op de dijk hoor ik het gestamp van een nieuwe kolonne, die mij tegemoetkomt. Ik verstop me achter een struik en laat ze passeren. Zodra ik er zeker van ben, dat er niemand meer zal volgen, kom ik

weer overeind. Een uur later sta ik bij Jaap op het erf op de achterdeur te kloppen. Het duurt een eeuwigheid en ik moet een paar keer bonzen en roepen, tot eindelijk van binnen een vrouwenstem vraagt wie daar is. (Ik dacht, dat ze me wel zou herkennen).

173 Ik noem mijn naam en even later werd er een sleutel omgedraaid en een grendel weggeschoven en daarna gaat de deur op een kier en een oudere vrouw stak haar neus naar buiten. Jaap zijn moeder in een witte lange nachtjapon. Zij moest gaan slapen, hij zou voor alles zorgen. (Zoveel meende ik te verstaan). Zij verdween naar achter, hij komt naar buiten met een deken omgeslagen en op klompen. Jaap legt uit, in redelijk Duits, dat ze dag en nacht op moeten passen, want de Duitsers houden regelmatig razzia's om gezonde jonge mannen voor Duitsland te zoeken, om in de fabrieken te werken. In de loop der tijd worden de mensen meestal gewaarschuwd door de "ondergrondse", maar men kan toch niet voorzichtig genoeg zijn. (Hier moet ik het woord "ondergrondse" uitleggen, letterlijk vertaalt is het, "die onder de grond ", dus de mensen van het verzet, die overdag normaal als arbeiders, boeren, beambten, zakenlui of ambachtsman hun werk doen en 's nachts in het verzet tegen de Duitsers actief zijn. Zij hebben op alle belangrijke posities hun mensen. Jan ???? Overhof, hun chef is bijvoorbeeld directeur op het gemeentebureau, dat de voedselkaarten uitdeelt, zijn assistent is op het bevolkingskantoor verantwoordelijk voor de identiteitskaarten)

Jaap brengt mij naar de schuur. Daar zit een grote herdershond, die geen geluid geeft, hij houdt zijn kop scheef en neemt mij nieuwsgierig van top tot teen op. Zijn meester neemt mijn heuptas en veldfles en zegt, dat ik een paar minuten moet wachten. Hij verdwijnt door een nauwe deur en ben ik alleen met de hond. Ik praat tegen hem en aai hem over zijn kop,

174 En hij kwispelt met zijn staart, alsof hij wilde zeggen: "Nu kunnen wij met z'n tweeën de Duitsers aan". Ik wed, dat hij begrijpt waar het over gaat. Daar komt Jaap alweer terug en brengt van alles mee, allereerst dekens, die hij samen gerold over mijn schouder legt en de veldfles, die warm aanvoelt, de heuptas geheel gevuld met brood en een zaklantaarn. Het was er één zonder batterij, waarbij je met je duim een hendel moest bewegen om de stroom te produceren. En dan pakt hij in een hoek van de schuur een zware staaf van platijzer, een halve meter lang en duwt mij die in handen, als wapen, zoals hij zei. Verder legt hij uit, dat ik niet op de boerderij kan blijven ik moet twee à drie dagen in het lege huis midden in het water, aan de overkant van de dijk bivakkeren. Tegen die tijd zou hij iets anders voor mij gevonden hebben. Ik had moeite om hem niet te laten zien hoe bang ik was. Drie dagen in een verlaten huis met een meter water er omheen en een zolder erboven. In november.....Ik heb de waterfles gepakt en "Jo" gezegd. Ik had geen andere keus.

Armoedzaaier en kraker.

Jaap loopt over het erf, tot op de dijk om te kijken of de kust veilig is. Hij wenkt me, ik ga snel achter hem aan. Nu zou het aan mij zijn, zegt hij, draait zich om en loopt terug naar het huis. Daar boven het water begint de lucht langzaam grijs te kleuren. Nu is het tijd, dat ik zelf iets ga doen. Vanaf de dijk kijk ik als van een kleine heuvel, om een idee te krijgen van de situatie. In de richting van de straat zie ik helemaal geen ramen, dat is ook helemaal niet erg.

175 Op de twee gevels, twee kleine raampjes, ook goed. Een meter van mijn voeten begint het water. Deken om mijn nek, de heuptas en de veldfles aan mijn riem, de staaf in mijn linkerhand. Ik haal diep adem en til mijn lange jas op en duw het onderste gedeelte tussen mijn koppel, zodat het niet nat wordt. En dan zet ik mijn eerste voet in het water. Het gaat schuin het talud af, steeds dieper. Het is raar, dat ik moet duwen, om die pijpen van laarzen in het water te krijgen, net of het lege emmers zijn. ("Heureka" had Archimedes gezegd). Maar op het moment, dat ze onder water zijn, gaat het heel normaal. Langzaam bereik ik het diepste punt en nu sta ik tot mijn buik in het water. Nu is het nog zaak het huis in te gaan, aan de achterzijde, de kant van de uiterwaarde (inundatiegebied), is een deur en aan iedere kant een raam met luiken. De voordeur is natuurlijk op slot en van binnen gebarricadeerd. Met één hand hou ik de dekens vast, met de ander tast ik met mijn ijzeren staaf door alle openingen, om eventuele begroeiing los te slaan. Te vergeefs..... Ik druk mijn kin op mijn borst om de dekens vast te houden, zodat ik beide handen vrij krijg en duw de staaf tussen de luiken en ik wrik, en vloek, en ik wrik....Het zweet loopt in mijn ogen, opeens slaat het luik met kracht open en klapt in mijn gezicht, zodat ik sterren ziet. Op een haar, zou ik, zoals ik daar stond, achterover in het water gerold zijn. Het maakte niet uit, dat mijn neus bloedde. Het luik was open. Met het raam, zou het zeker lukken, de ruit inslaan en klaar. Het water stond binnen natuurlijk even hoog als hierbuiten.

176 Met behulp van de zaklantaarn bekijk ik alle hoeken en gaten van de kamer, waar ik ingeklauterd ben. Achter me heb ik vanzelfsprekend het luik weer dicht getrokken. Er zitten geen deuren meer in de sponningen. Ik kom in een gang en van daar in een keuken, alles leeg. Het is verrekte koud. Mijn benen zijn als van hout, ik heb er geen gevoel meer in. Mijn tanden beginnen te klapperen. Nu op naar de veilige zolder. Dat is makkelijk gezegd, maar waar is er een trap???? Ik kijk rond, nergens een trap te zien. En nu?? ...Opeens ontdek ik in het midden van de keuken in het plafond een donkere rechthoek, een gat waar het uiteinde van een ladder uitsteekt. Mooi, maar hoe kom men we daarbij. Ik sta daar, als een vos tussen de druiven. Ik mis iets om op te klimmen. Onder de gootsteen is een klein kastje gebouwd. Met mijn staaf is het kinderspel om het los te wrikken. Maar hoe kan je erop klimmen als het in het water niet stil blijft staan, maar steeds weg wilt drijven. (nog z'n idee van Archimedes). Ik steek het ijzer tussen mijn riem, hou het kastje met twee handen vast en zet er een knie op en daarna de andere. Heel, heel langzaam trek ik mijn voet bij en daarna de tweede.... Het is nu zaak om overeind te gaan staan en met geduld en veel geluk slaagt dat. Een klein beetje wiebelen en ik heb de eerste tree van de ladder te pakken. En daar hang ik dan, want de steun onder mijn voeten valt weg. Met wrikken en schuiven krijg ik de ladder centimeter voor centimeter naar beneden , tot hij verder valt, en ik ook. Het ergste is achter de rug en nu snel naar de droge zolder. Als ik boven ben trek ik de ladder omhoog en ga op de vloer zitten, om op adem te komen.

177 Ik ben nat van het zweet en ril van de kou. De natte kleding en laarzen moeten uit, dat is weer een klus op zich. Hoe doe je dat als je moederziel alleen bent. Normaal gesproken, helpt een collega bij het uit doen van de laarzen. Je gaat zitten, de ander draait zijn rug naar je toe en tilt je heen op tussen zijn benen en pakt de hak met beide handen vast. Dan druk je met je andere voet tegen zijn kont en zo trekt hij de laars uit. Maar dat is hier niet mogelijk. Ik heb er dan ook een half uur mee zitten tobben om ze zonder hulp van mijn voeten te krijgen, speciaal omdat ze nog vol water zitten en er dus niet makkelijk af glijden. Met de broek en de lange onderbroek gaat het gelukkig

sneller. Ik hang die op een waslijn, die daar gespannen is. En dan heb ik de deken vijfmaal om me heen gewikkeld en de riem van mijn heuptas gebruikt om het hele spul bij elkaar te houden. De gevulde broodzak gebruik ik als kussen onder mijn hoofd, de fles met warme melk op mijn buik, als een bedkruik. (een goede manier om de maag op te warmen). Even later was ik in een diepe slaap.

Het is licht, als ik de andere dag wakker word. De twee kleine ramen in de gevel laten genoeg licht binnen. Ik kijk op de klok, half drie, zolang had ik geslapen. Bij daglicht was ik verrast, als of ik op de straat sta. Het scheelde nauwelijks een paar meter. Want de zolder is op hetzelfde niveau als de dijk, nauwelijks een paar meter. Iedereen die daarlangs komt kan mij zien. Snel sleep ik één van de kamerdeuren naar boven en zet die schuin voor het raam, zodat er binnen licht genoeg blijft. Aan de andere kant doe ik hetzelfde. Nu ben ik gerust. Maar nu slaat de honger toe. De melk is wat waterig in de veldfles, maar die heeft mij wel warm gehouden en ik de melk.

178 In de heuptas zit heerlijk “Knaus “ brood en een behoorlijk stuk kaas en daarbij in papier een klomp verse boter. Dit is genoeg voor vandaag en in noodgeval nog een dag. Maar daarna moet er wel iets gebeuren. Na het eten loop ik over de lege zolder, om in beweging te komen en om op te warmen. Maar op blote voeten en naakte benen duurt dat niet lang. Ik wikkel me zelf weer in mijn deken en ga op de grond zitten, naast het gat, waar ik in de keuken kan kijken. Daar drijft het keukenkastje, dat me geholpen heeft om bij de ladder te komen. De ijzeren staaf heb ik naast me neergelegd, als wapen, voor als er zich een ongenode gast laat zien. De zaklantaarn binnen handbereik erbij. Maar de dag is lang, als men niet kan bewegen en niets te doen heeft. Ik zat een beetje te staren en te denken: hoe zou het thuis zijn. Hoe gaat het met mijn moeder en mijn zus en mijn broer, zijn ze inmiddels getrouwd, hebben ze kinderen??? Hoe is het met onze burens, leven ze nog?? En mijn kameraden, waar ik me tot aangetrokken voelde, die over verschillende landen verspreid zitten, zijn ze misschien gewond, of gevallen, of in gevangenschap. Of zijn ze overgelopen en ondergedoken, net als ik. Waar zouden Norres en Wil nu zijn?? En Emiel, die samen met mij zou wegelopen en waarvan ik geen afscheid heb kunnen nemen. Die was zeker meegegaan, en hij had de taal gesproken. Hij had tenslotte op het veer het hoogste woord. Dat zou mij toch rustiger gemaakt hebben. Maar het is niet zo. Gaat hij er mee door, omdat hij denkt, dat ik nog bij de troep ben.. Of heeft hij ook geprobeerd om weg te komen en werd hij gepakt. Allemaal vragen, waarop ik geen antwoord krijg en die me steeds bezighouden. Ik denk aan de familie Kraemer, van de Bergstraat met hun twee meisjes en ook aan mijn pakket met burger

179 kleren, dat op het allerlaatste moment aangekomen was en dat ik lang door allerhande controles had gesmokkeld en overal mee naar toe had gesleept. En wat ik uiteindelijk moest versturen een paar dagen voordat ik het nodig had. Vragen steeds vragen. Maar het helpt om mijn geest bezig te houden en om de tijd door te komen. En dan opeens herinner ik me Sofie, het gaat als een steek door mijn hart. Die was ik bijna vergeten door alles wat er ondertussen gebeurd was. Het was echt vreemd, ik had moeite om me haar gezicht voortestellen. Hoe lang hadden we niets van elkaar gehoord? De post werkte niet meer. Ik graaf in mijn zak en haal haar dubbelgevouwen foto tussen de natte papieren tevoorschijn. Die ziet er ook niet nieuw meer uit. Het gezicht is een beetje wazig en het zegt me eigenlijk ook niets. Het zou net zo goed een ander kunnen zijn. Het geeft me een raar gevoel, als ik probeer me haar te herinneren hoe ik van dat meisje hield. En dat wat we in onze jeugd jaren gemist en doorgemaakt hebben. Waaraan hadden we dat eigenlijk te danken?? Het zou goed kunnen zijn, dat ze net als veel andere meisjes bij de R.A.D. in de “Kriegshilfsdienst” was gegaan. Dan zou ze nu in Duitsland in een munitiefabriek werken. Dan leeft ze misschien niet meer, met al die bombardementen. Het kan ook zijn, dat ze niet meer op mij rekent, dat ze naar een ander op zoek is. Ze weet tenslotte niet of ik ooit nog thuis zal komen. Het is allemaal zo onwerkelijk,

dat ik denk dat het iemand anders kan overkomen, maar mij niet. Dit is een ander leven, het leven van een ander, in een andere wereld, op een andere planeet.

180 De twee nachten verlopen normaal, ondanks de kou en de harde vloer, ondanks mijn dunne hoofdkussen en de bedkruik, die geen warmte meer afgeeft. Nog één keer wordt het daglicht. Wassen en scheren slaan we over. Ik ben in een goeie bui, want nu kan het niet lang meer duren voordat ik hieruit kom. Waarom niet misschien al vandaag? Want had Jaap niet gezegd: "twee of drie dagen"? Dan was de oorlog voor mij over, ik zou nu in korte tijd naar huis gaan en alles zou een boze droom geweest zijn. Zo fantaseer ik, terwijl ik op een stuk brood zit te kauwen. Ik kijk naar de spullen aan de waslijn, die daar te drogen hangen. Maar ze zijn nog bijna net zo nat als op de eerste avond en zelfs de laarzen voelen vanbinnen vet modderig aan, ik moet er niet aan denken, die binnenkort aan te moeten. Misschien met schone droge sokken?? Maar waar haal je die vandaan?? En dan heb je nog minstens een paar uur nodig om ze aan te trekken

Ik was nooit zo moedig, dat moet ik toegeven. Maar de ervaringen van de afgelopen weken en dagen, hoe riskant ze waren en slecht hadden kunnen aflopen, niet alleen voor mij, maar door mijn koelbloedigheid heb ik ook andere in gevaar gebracht, zonder er ook maar een minuut over na te denken. Nu na alles, twijfel ik aan mezelf. Maar m'n beste Paultje, zo ken ik je helemaal niet, je hebt het toch zelf gedaan?? Zonder ook maar iemand om raad te vragen. Niemand die dit achteraf zal geloven. Allemaal bedankt, maar wat als het slecht zou zijn afgelopen. Ik betrapte me erop, dat ik mezelf een schouderklopje gaf.

181 Maar de nieuwe gedachte duurde niet lang, er ontstond een nieuw gevoel, de angst, dat op het laatste moment alles nog mis kon gaan. Het was steeds stil geweest, maar een half uur geleden schoten de Canadezen plotseling van de andere kant van het inundatie gebied met granaatwerpers. Hoogstwaarschijnlijk alleen als oefening of als tijdverdrijf. Het waren maar een paar schoten, misschien een half dozijn, die ver weg in het water terecht kwamen, het is vanzelf opgehouden. Vreemd ik was geen moment bang om gewond te raken en had ook niet de neiging om te gaan liggen, maar ik stelde me voor, dat ik door een gat in het dak vanuit de heup terugschoot. En daar zit ik dan direct aan de straat, op een presenteerblaadje....Een ander idee was, dat iemand me verraden had en dat ze me zouden arresteren. Ik had steeds gedacht, dat mijn situatie hier tamelijk sterk was, met mijn ijzeren staaf kan ik iedereen de hersens inslaan, die bij mijn gat op zou duiken. Maar wat kan ik doen als ze eenvoudig door de dunne plankenvloer gingen schieten of wanneer er een handgranaat van onderaf naar boven werd gegooid. Zulke gedachten zijn niet bepaald ideaal om de moraal te verhogen. Het wordt hoog tijd, dat ik hieruit kom. Hopelijk duurt het niet lang meer.

In de derde nacht gebeurde precies, wat ik gehoopt of gevreesd had. Ik wist niet hoe laat of vroeg het was, het was in ieder geval stikken donker, toen ik uit mijn slaap werd gehaald had ik gedroomd of was het de werkelijkheid, werd er beneden aan het raam gemorreld?? Ik spitste de oren en beweeg me voorzichtig naar het gat, de staaf in mijn ene hand en de zaklantaarn in de ander hand... Er plonst iets in het water. Ik hou de adem in.

182 Maar nu hoor ik een gedempte stem mijn naam fluisteren. Oef!!! Het was Jaap. In het licht van de zaklantaarn zag ik hem daar beneden staan, tot zijn achterwerk in het water. Ik laat de ladder zakken, hij klimt erop en blijft even staan, zodat er wat water weg kan druppelen. Hij zei, dat hij maar een paar minuten tijd had. Hij gaf me snel de laatste berichten van de Engelse radio door. Hij merkte, dat ik het niet echt begreep. Ik had geen idee wat er de laatste maand van de oorlog gebeurd was. Hij vraagt mij verwondert of ik niet weet dat Luxemburg sinds 10 september bevrijd is. Dat gaf mij een schok, Luxemburg vrij, ik kon me dat niet voorstellen. Dus thuis hebben ze niet meer

de angst en de dagelijkse druk. Geen honderden hakenkruis vlaggen meer in de straten?? Konden de mensen weer lachen??? En mijn moeder, zou ze zich nu dubbel zorgen maken over haar jongste, ze weet niet eens of ik nog leef. “Ik moet naar huis, ..direct “, zeg ik tegen Jaap. “Ik trek snel mijn broek en laarzen aan “. Maar hij schudt zijn hoofd. Dat gaat niet zo snel. Hij haalt de rugzak, die hij heeft meegebracht, van zijn schouders. Trekt hem open en zet een grote weckfles voor me neer, met aardappelen met wortelen en een liter fles vol melk. Alles voelt goed warm aan. Daarnaast nog voor twee dagen, een groot stuk brood en kaas en boter. Het was proviand voor op z’n minst twee extra dagen hij zei, dat ik zo lang nog geduld moest hebben tot er een oplossing gevonden was. Hij had ook nog twee boeken bij zich om de tijd te doden. Helaas maar één in het Duits en de ander in het Nederlands geschreven. Tijn Uilen spiegel, dus Till Eulenspiegel. Dat was makkelijk te lezen en moest het maar proberen, Ik begon het al een beetje te begrijpen.

183 Vooral omdat ik dat verhaal nog uit mijn kinderjaren meende te herinneren. Hij ging weer terug, hij was gaan rillen van de kou in zijn natte broek. Ik hoor nog, dat hij het luik dicht doet daarna trok ik de ladder omhoog. Ik ben weer voor twee dagen en nachten alleen.

Jaap was niet de enige “Bezoeker in de nacht”. Het was ook midden in de nacht, dat ik wakker werd omdat er iets op mijn rug kriebelde en in mijn oor blies. Ik pakte de zaklantaarn en daar zit pal naast mijn broodzak met mijn eten, een volwassen rat. Zijn vacht plakt nat om zijn lichaam en hij had kleine druppels aan zijn snor haren. Hij keek me met zijn zwarte kraal ogen brutaal aan, als of hij zeggen wilde :” Hee, denk niet alleen aan jezelf, wij zijn er ook nog”. Ik had me nog geen millimeter bewogen, toen hij vluchtte. En hij verdween in het duister. Een moment speelde ik met de gedachte om hem van mijn eten mee te laten delen, en ik dan een kleine metgezel zou krijgen. Maar ik stelde me ook voor, dat hij dan zeker, zijn vrouw, zijn kinderen, zijn neven en zijn collega’s of vrienden.....O nee, dat in geen geval. De twee boeken waren goud waard. Het Duitse was niet te dik en in twee dagen uit. Op het Hollandse had ik meer te kauwen. De eerste halve bladzijde heb ik drie keer moeten lezen, voor ik de nieuwe taal een beetje door begon te krijgen. Veel, zo niet het meeste begreep ik, dat wat mij niet duidelijk was kon ik meestal uit de tekst opmaken. Urenlang kon ik over dit verhaal prakkiseren. Ik heb het uit mijn tijd in de bouw, dat ik het niet moeilijk vond om een onbekend woord, een paar

184 bladzijden terug, op te zoeken, waar het in een andere samenhang gebruikt werd, om uit te vinden wat het nu werkelijk betekende. Nadrukkelijk vroeg ik mezelf, hoe ik het in het Duits of Luxemburgs zou zeggen. Ik kreeg er echt lol in, het kan gezegd worden, dat het aangenaam was om een nieuwe taal te leren.

In totaal was ik tien dagen en tien nachten in dit huis. Dan komt Jaap niet meer. (Later vernam ik dat hij een longontsteking opgelopen had. Omdat hij ’s nachts uit zijn warme bed, door het ijskoude water liep om mij m’n eten te brengen. Zijn zus was ook steeds ’s nachts opgestaan om vers te koken en melk warm te maken. Bedankt Jaap, bedankt Bep!!!!). In plaats van Jaap kwam een andere kerel mij bezoeken. Hij heette Wim Kranendonk, die ik later beter zou leren kennen. Het ging mij niet snel genoeg, om de natte kleding, die in die tijd nog niet helemaal droog was, weer aan te trekken. Ik ben de ladder afgeklauterd en door het water terug naar de boerderij aan de overkant gegaan. Daar wachtte Jaap met een dikke sjaal om zijn nek, mij in de schuur op. Ik heb me geheel uitgekled en afgedroogd. (de hond hielp sympathiek mee en likte mijn blote been af). Ik krijg een oud kostuum en klompen aan mijn voeten. Zij gaven mij een fiets en toen ben ik met mijn nieuwe kennis, die ook op de fiets was, over de dijkstraat, terug naar het dorp gebracht. Als fietskoerier was ik al gewend aan z’n hoge Hollandse. Maar na het lange verblijf in het huis waar ik meer op de vloer zat of lag, dan dat

ik beweging had, en met die klossen aan mijn voeten, was het fietsen een acrobatische vertoning. Ik ben zo goed en zo kwaad als het ging, achter Wim aan gerede. En tenslotte zijn we op de dorpsstraat

185 van 's-Gravendeel aangekomen. Niet ver van de plaats waar ik me door de menigte gewrongen had. Ik werd door een zijstraat naar een arbeiderswoning aan een pleintje gebracht, waar we bij de achterdeur afstapten. Daar hadden ze op ons gewacht, het was een jong stel, dat mij ontving. Kees van der Linden heette de man.

Geëvacueerd. December 1944.

Het eerste wat die vrouw die nacht deed, ze had een bad in de keuken gezet en water warm gemaakt op de kachel, een handdoek en een stuk zeep op de stoel gelegd. En schoon ondergoed van haar man uit de kast gehaald. Er werd niets gezegd, maar zonder woorden was alles goed te begrijpen. De man had ook nog voor scheergerei gezorgd en mij daarna alleen gelaten. Oh wat een genot om in een warm bad te klimmen. Ik heb me ingezeept, gewreven en gewassen. Minstens driemaal achter elkaar en ben in het bad blijven zitten tot het water koud begon te worden en toen nog snel mijn baard geschoren. Ik moet gestonken hebben en eruitgezien als een zigeuner. Toen ben ik er eindelijk uitgeklimmen en heb de schone handdoek om me heen gewikkeld. Toen ik in het badwater keek, zag ik tussen de zeep sporen wit-grijze insecten zwemmen, ik huiverde, dus dat had mij de jeuk bezorgd. Ik schaamde me dood, dat ik zoiets bij deze mensen in huis had gebracht.

Met de man. Kees had ik direct goed contact, hij sprak een beetje Duits. Maar met zijn vrouw kon ik

186 geen gesprek beginnen. Zij heeft geen woord Duits verstaan (of wilde niet) maar verder zorgde ze voor me als voor haar eigen kinderen. Ze hadden twee kinderen, Lien van vier jaar en Jaap van 6 jaar, aan wie ze vertelde, dat ik geëvacueerd was uit het inundatie gebied en dat was niet gelogen. Direct al de tweede dag, ik zat aan de keukentafel in "Uilenspiegel" te lezen, kreeg ik bezoek van twee mannen, die mij kort ondervroegen en toen een foto van mij maakte. Nadat ze wegwaren vertelde Kees mij, dat het de "ondergrondse" geweest waren. Ik krijg een echte identiteitskaart (persoonsbewijs in het Nederlands) en voedselbonnen. Dat was binnen twee dagen gefikst. Vanaf dat moment was ik Paul Besseling, arbeider bij een schoorsteenbouwer. Niemand had mij gevraagd of ik dat beroep wel leuk vond. Maar men vertelde mij, dat dat een beroep was wat meer voorkwam in deze streek. Maar voor mij klopte er iets niet, als ik iemand zou moeten omschrijven, hoe rookkanalen werken, zou ik voor aap staan. Maar goed, die papieren waren echt, want ze komen van de officiële autoriteiten met originele stempel en mijn vingerafdrukken erop.

Mijn sprookjes studie had sprongen vooruit gemaakt. De woorden, die ik niet begreep, heeft Kees voor mij vertaald en uitgelegd. En daarbij had ik de boeken van de kinderen als hulp. Ik had de kleine op mijn schoot zitten en samen keken we naar de foto's en dan wees ik iets aan," e Päerd, e Won, en Haus " en zo verder en zij zeiden dan het Hollandse woord paard, wagen, huis, soms stond het er ook onder gedrukt, dan zag ik hoe het geschreven werd en luisterde naar de jongen hoe het uitgesproken werd.

187 Geen van de kinderen merkte op, dat ik de leerling was en zij de schoolmeester / juffrouw. Op een ochtend, het was behoorlijk koud en ik was alleen thuis, de kleintjes speelde buiten, de kleinste kwam naar binnen en zei, dat ze haar "wanten" wilde. " Wat zou dat nou weer zijn??" dacht ik en heb dat woord twee drie maal herhaald, ik kwam er niet uit. Lien werd een beetje boos en is naar de slaapkamer van haar ouders gegaan en kwam meteen met een paar gebreide "Moulen"

terug, trok die over haar koude vingers en rende de deur uit. “Aha” dacht ik, wanten zijn dus “Moulen” . Weer een nieuw woord bijgeleerd.

De mensen in deze streek hebben niets onder hun huis, alleen een lage ruimte, kruipruimte van 70 tot 80 cm hoog, dat is net genoeg om aardappelen en kolen op te slaan. Om erin te kruipen tilt men eenvoudigweg een klep in de keukenvloer op. (hun fietsen en tuingereedschap zetten ze in een houten schuurtje achter het huis). De “vervangende” kelder onder de vloer is ook een goede schuilplaats voor jongens en mannen, die niet gepakt willen worden, als er razzia’s zijn. Er is echt niemand, die graag in “Reichsdienst” gaat om in een wapenfabriek te gaan werken. In de eerste week bij Kees van der Linden werden we al door de ondergrondse gewaarschuwd, dat er die avond waarschijnlijk een razzia kwam. Kees had de tafel op z’n zij gekanteld en de vloerbedekking weggetrokken en de klep open gemaakt. Wij zijn na elkaar in het gat gekropen. Zijn vrouw heeft de klep dicht gedaan, de vloerbedekking er weer overheen en de tafel op z’n plaats gezet.

188 We lagen met z’n tweeën op onze buik op de aardappelen en de kolen. De dunne keukenvloer twee handbreedten boven ons. In het duister en zonder te fluisteren. Dit heeft ongeveer anderhalf uur geduurd tot we boven ons hoofd voetstappen hoorden, de tafel werd verplaatst en er werd drie maal geklopt, als teken, dat het gevaar geweken is. Het was vals alarm, waarschijnlijk was het voor een andere dag. Wij zijn uit het gat geklauterd en hebben ons direct uitgetkleed en een borrel uit de jeneverfles ingeschonken. In ieder geval was het een goede oefening voor wanneer het de volgende keer serieus zou zijn.

Na enige tijd vond Kees het te gevaarlijk worden, een deserteur van de wehrmacht bij hem thuis te verstoppen. Er moest voor mij een andere plaats gevonden worden. In het huis ernaast was beneden een winkel en boven op de eerste verdieping woonde een gezin met vijf kinderen. En die waren bereid mij op te nemen, zo kon ik eenvoudig naar de bureu verhuizen, op een avond werd ik door Kees via de achterdeur en een binnen plaatsje naar de achteringang van mijn nieuwe “kosthuis” en direct naar de eerste verdieping gebracht. Daar zat de hele familie van Voorthuizen, zoals zij heetten, in de woonkamer rond de tafel. Ik werd ook weer als evacuee voorgesteld, dat werd natuurlijk gedaan voor de kinderen, de ouders waren wel op de hoogte. De vader, een grote slanke man met een serieuze blik, stelde zich voor als Bertus, zijn vrouw was eerder mollig en een echte Hollandse moeder. De oudste Karel was een jongen van vijftien jaar, ik vond hem meteen sympathiek. Er waren

189 verder twee meisjes van tien en dertien en ook nog een tweeling een jongen en een meisje van acht jaar. Ik kreeg een kamer toegewezen, direct naast de woonkamer en daar sliep ik samen met Karel in één bed. Onder het schuine dak was met multiplex een hoek afgescheiden, waar je eventueel een paar koffers neer kon zetten. Ik kreeg te horen, dat het hoofdzakelijk als noodoplossing bedacht was, want als je er zou zitten en je zou het bed iets opschuiven, dan was het daar redelijk veilig. Dus het was ook echt bedoelt voor noodgevallen. Het huis van van Voorthuizen was één van de weinigen op het dorp met een verdieping. Beneden met de toegangsdeur tot de winkel in het midden en aan beide zijde een etalage ruit. Aan de rechterzijde hadden de dames hun afdeling met furnituren en aan de andere kant werden de meubelen tentoongesteld. Bert was namelijk meubel- en tapijthandelaar van beroep en had een atelier achter het huis in een schuur. Dat van meubelzaak, was niet echt juist, want toen ik bij hen in huis kwam was de hele winkelruimte leeg. Er stonden geen goederen meer. De ruimte werd gebruikt als opvang voor geëvacueerde, als vervangend schoollokaal, om dat de Duitsers de dorpschool bezet hadden, of als kwartier voor soldaten, die een nacht op stro doorbrachten op weg naar het front.

Eind november, begin december, dus net voor “Nicolaasdag” bereikte de spanning bij de kinderen in Nederland, net als bij ons, het hoogtepunt. Een zekere onrust hing in de lucht: “Was ik braaf genoeg

190 geweest??”, “Ben ik gehoorzaam geweest??”. Maar in alle gevallen werd er ’s avonds een schoen gezet met de volgende morgen opgewonden kinderen tot gevolg. Hetzelfde kennen wij ook uit onze kindertijd. Hun “Klaasje” heet “Sinterklaas” en zijn knecht de “Zwarte Piet”. geen lelijk figuur, zoals onze “Houseker” maar een knappe zwarte jongen met een tulband en een flodder broek. Karel sleepte mij mee, naar het atelier en liet me een prachtige boot zien, waaraan hij werkte, voor zijn kleine broertje Goos. Dat heeft mij op een idee gebracht om ook iets aan het kinderfeest bij te dragen. Ik heb Karel gevraagd wat hij voor teken- en schildersmateriaal hij in huis had. Hij maakte voor mij zijn kast open en daar vond ik behalve zijn boeken en schriften, zo ongeveer alles wat ik gebruiken kon: passerdoos, potloden, en gum, een fles inkt met enige pennen, en een kist waterverf met penselen. Het was meer dan ik verwacht had. Het enige wat ontbrak waren een paar vellen tekenpapier. Ik wilde een prentenboek maken. Het tekenpapier werd op het dorp opgescharreld en ik ging aan het werk. Natuurlijk pas nadat de tweeling op bed lag. Net op tijd voor de grote dag was er een boekje van zestien bladzijden met kleurrijke sprookjesfiguren. Het werd zeer gewaardeerd. Eigenlijk te veel. Omdat ik iets niet goed doordacht had. Het prentenboek was namelijk een kleurboek, dat wil zeggen, dat elke tekening er dubbel in stond, éénmaal eenvoudig met zwarte lijnen en daarnaast nog een keer in kleur. Maar de ouders vonden het zo mooi, dat ze de kinderen verboden om erin te klieren. Mijn kunst moest alleen de kinderen plezieren, maar de volwassenen zagen direct kans om het tot een aanvullend middel van levensonderhoud te verheffen.

191 In die tijd bloeide namelijk de ruilhandel. Geef mij dit, dan krijg jij dat (ruilen zeiden de Hollanders). Ik ben begonnen tekeningen en prenten aan de lopende band te fabriceren. Daarvoor werd brood, honing, olie, vlees of koffie geruild, en ik had een zinvol tijdverdrijf en maakte me daarbij ook nog nuttig. De meeste dikke boeren hadden een familiewapen, zij gaven mij de heraldische beschrijving en ik schilderde hun wapenschild, zij lieten het in en hingen het trots op in de “mooie” kamer. Dat heeft veel voedzame pakketjes opgeleverd, die ik met trots aan de vrouw des huizes kon overhandigen.

Wat zo in deze Nederlanders te bewonderen was, is hun moed en saamhorigheid. Zodra de vrienden en kennissen van de familie van Voorthuizen erachter kwamen, dat ze een onderduiker, dus een voortvluchtige, in huis hadden, kwamen ze op bezoek, om hun solidariteit te tonen en op hun manier te helpen waar ze konden. Natuurlijk kwam er ook een zekere vorm van nieuwsgierigheid bij kijken, hoe de buitenlandse gast eruit zou zien en of hij verstandig met hen kon praten, dan brachten ze vaak een kleinigheid mee: een pakje sigaretten (een zeldzaam artikel), een boek om te lezen of eenvoudig alleen vloeitjes, die ook bijna nergens te krijgen waren. Één, een eenvoudige boerenjongen, Bas van Prooien, komt bijna elke dag om een partijtje schaak met me te spelen. Zij gingen vanaf het begin met mij om, alsof we elkaar altijd al gekend hadden. Echte vrienden. En door die gesprekken met de bezoekers en met de familie, leerde ik al vrij snel de taal te begrijpen en ook te spreken

192 Bert, de vader van Karel, was vast van plan mij Nederlands bij te brengen. Hij heeft veel met mij gesproken over Luxemburg, over mijn beroep en mijn familie. Als ik een fout maakte dan verbeterde hij die en hij zorgde er ook steeds voor, dat ik iets te lezen had. Ik was een boek aan het lezen met een paar grappige verhalen, Bert stond tegen de deur post geleund naar mij te kijken terwijl ik las, toen hij zag, dat ik glimlachte, vroeg hij: welk hoofdstuk het was en moest ik hem de grappige passage voorlezen, zodat we samen konden lachen.

Één van mijn nieuwe vrienden, mijn schaak maatje, Bas van Prooien, bracht soms bij zijn bezoek een snoek mee. Hij viste namelijk in het overstroomde gebied, ondanks dat dat verboden was. Op een goede dag stelde hij voor, om met hem mee te gaan op snoek vissen. Dat was een riskante zaak, ik was tot dan toe niet meer op straat geweest. En om nu ook nog te gaan stropen!!!! Niet te vergeten, dat ik nog steeds deserteur was. Maar het idee beviel me wel, te meer, omdat ik al zo lang niet in de buitenlucht geweest was. Ik kreeg, dus een waterdichte broek aan, een paar gummilaarzen, een hengel met handvat en een net omgehangen. We stapten op de fiets en vertrokken. Korte tijd later stonden we tot ons achterwerk op het veld in het water op de snoeken te loeren. Ik had geen idee van vissen, ik had het nog nooit gedaan. Maar Bas had al na een paar minuten de tweede aan de haak hangen. Daarvan kreeg ik er één in mijn net. Toen we thuiskwamen zwoer hij, dat ik hem zelf gevangen had.

193 Met een kop thee hebben we de “prestatie” gevierd. We zaten allemaal samen in de woonkamer van de familie van Voorthuizen, er werd gepraat over alles wat ons op dat moment interesseerde: wanneer de oorlog voorbij zou zijn, over een goede gelegenheid om autobanden te wisselen, over de dure sigaretten (in de zwarthandel) en nog honderden andere zaken. Er was plotseling een raar rommel de bommel in de lucht. Het was alsof er een motorfiets met een gat in de uitlaat over het dak van het huis reed. En de motor iedere seconde afsloeg en opnieuw werd gestart, Broom, Broom, Brtt, Brtt. “Dat is een vliegtuig.... zonder brandstof...., dat neerstort” dacht ik. Als de bliksem was Karel bij het raam en schreeuwde; “Daar, daar,...een V1,.....een V1”. Hij wist als jonge kerel meer van die dingen af als wij. Iedereen was opgesprongen om te kijken, maar we waren te laat..... dat ding was voorbij. Het heeft niet lang geduurd,.....we wilden net gaan zitten, toen er een tweede exemplaar overkwam met het zelfde rare geluid en deze keer hebben we hem ook echt gezien. Iets schijnbaar groots, belachelijk klein, als de modelvliegtuigjes van Karel, zo leek het ons, toen hij gevaarlijk laag over de huizen kwam. In werkelijkheid moet hij zeker een paar meter lang geweest zijn. Aan de zijkanten had hij korte vleugels, alsof ze afgezaagd waren, en daarbovenop een langwerpige raket, die af en toe vanachteren vuurspuwde. “hij is nog niet op de goeie hoogte” zei Bas, die vanwege zijn stroperij in de overstroomde polder, bekend was met z’n apparaat, want hij had hem meer gezien. Ze werden in die buurt gelanceerd. Bij Puttershoek, “een kattensprong” van hier. Die gingen allemaal richting Antwerpen. Maar ik denk, dat er weinig daar aankwamen.

194 Ze vliegen veel te langzaam en de Tommies schieten ze zeker boven water neer, als ze al zo ver komen. Maar het is niet om te lachen, want elk speeltje heeft springstof genoeg om de halve haven in puin te gooien.

Verzet, luchtbrug en verhuizers.

In het dorp en omgeving zijn naast mij ook andere mensen ondergedoken. Jongens en mannen. Dat zijn ook mensen, die niet naar Duitsland wilden worden gesleept. De verzetsorganisatie zorgt dan steeds voor de benodigde zaken. Ze (de onderduikers) hadden waarschijnlijk allemaal een officiële levensmiddelenkaart, maar een extra portie was altijd welkom. De ondergrondse was niet lui en als er een kans bestond om meer voedsel te bemachtigen lieten ze die niet lopen. Op een nacht heeft een groep van hen een kalf uit de wei gestolen. Het was uitgerekend bij een boer, de locoburgemeester, die als NSB-er, (lid van de nationaal socialisten bond) dus als collaborateur bekend stond. Omdat hij het beest niet mocht horen lopen op de straatstenen, hadden ze zakken om de poten gebonden. Ze zouden dat kalf, zoals de Indianen, in het veld slachten, maar ze waren vergeten, dat de Duitsers om de paar meter gaten hadden gegraven, om zich bij een vliegtuigaanval in te

verschansen. Ze zijn prompt in het donker met het kalf in zo'n put gevallen en dat heeft wel even geduurd, voor ze er uitgeklauterd waren, vooral voor diegene, die onder het kalf lag. Het hele dorp heeft nog dagenlang om het voorval gelachen. Het kalf is achter bij Bert in het atelier geslacht en in

195 stukken gesneden en het werd bij de sigarenboer Wim Kranendonk, precies tegenover de van Voorthuizens, verdeelt. Ik stond op de eerste verdieping bij het raam te kijken wie van tijd tot tijd naar binnen ging om sigaren te kopen, die dan vervolgens een pak in zijn mand deed en daarna naar huis fietste.

In principe, werd er alles aan gedaan om mij zo snel mogelijk thuis in Luxemburg te krijgen. Ik was daar zelf natuurlijk het meest in geïnteresseerd en ik wilde de mensen ook niet te lang lastigvallen, vooral, omdat ze zelf genoeg problemen hadden om aan eten te komen voor het hele gezin. Bas van Prooien, de specialist voor moeilijke situaties, kwam op een dag met een goed voorstel. Hij wist iemand die bereid was mij 's nachts met een kano over het Hollands Diep naar Noord-Brabant te brengen. Dat zou natuurlijk behoorlijk wat geld kosten, maar er was vast wel iemand te vinden die mij dat zou lenen. Ik kon het terug betalen, zodra ik thuis was en alles weer normaal functioneerde. Ik heb de zaak met Karel en zijn vader besproken en Karel zei: Die kerel ken ik, het is een "Kwakert" en ik ken ook zijn opvouwboot, een oeroud model, dat gammel in elkaar zit. Bert sloeg met zijn vlakke hand op de tafel, "Hou op met dat domme gezwets, je komt in het donker nog geen vijftig meter uit de kant, dan zou de kleinste golf dat bootje om laten slaan en zo niet, dan kom je vast te zitten in de ruïnes van de opgeblazen brug, die daar in het water ligt. (Hier is een uitleg aan de lezer, die dit niet weet, op z'n plaats. Het Hollands Diep is een zeearm, die vanaf de Noordzee ver het land in stroomt en tussen de drie en zes kilometer breed is. De Moerdijkbrug, een staalconstructie uit

196 1870 met veertien bogen van 100 meter lang, destijds de langste brug van Europa, werd in september 1940 door de "Wehrmacht" opgeblazen). Bas zijn project ging dus ter ziele, iets vergelijkbaar had Jaap van der Hoek me eerder voorgehouden. Toen was het een grotere boot met elektromotor, die mij naar de Canadezen zou brengen en dat is toen op het punt van de kosten niet doorgegaan. Later, kort voor de bevrijding, bood een kapitein van een vrachtschip zich aan om mij over de Rijn tot Koblenz mee te nemen. Ik moest me dan bij een eventuele controle achter de lading steenkool verbergen. Toen hij hoorde, wat ik van plan was, werd Bert weer boos, "Stommeling", alsof hij mijn vader was, "jij blijft hier, tot alles over is en je op een normale manier naar huis kan reizen. En nu wordt er niet meer over gesproken!!!!!"

Op een avond kwam er een nieuwtje, Ton Overhof, de chef van het verzet, zou gearresteerd worden. Dat sloeg in als een bom, wij maakte ons allemaal ernstig zorgen, wat zou hij allemaal vertellen en iedereen was op het ergste voorbereid. Iemand had gehoord, dat Ton naar de commandopost op Maasdam gebracht zou worden en dat was ook zo. Twee soldaten, met geladen geweren over hun schouder, gingen met hem op de fiets op weg, één ervoor en één erachter en hij ertussenin. Ze reden over de dijk???? Naar Maasdam. Onderweg haalt een "Boer" op de fiets hen in en slingerde voor de voorste soldaat, zodat ze allebei vielen, achter hem had een tweede "Boer" hetzelfde

197 gedaan. Voor dat de Duitsers weer overeind stonden, waren Ton en de twee boeren in het donker verdwenen. Dit avontuur was nog lang het hoofdgesprek in 's-Gravendeel.

De levensmiddelen situatie begon dramatisch te worden, op het platteland was het nog enigszins uit te houden, maar in een grote stad zoals Rotterdam, waren de mensen wanhopig. Er zijn er zoveel van kou en honger gestorven, dat er niet genoeg doodskisten waren en ze de mensen in papieren zakken moest begraven. Er werd gezegd, dat op sommige plaatsen het dak van het huis ingestort was,

omdat de mensen er iedere dag hout uit zaagden, om het te verbranden. Met honderden waren de Rotterdammers, dertig kilometer onderweg, tot bij ons, meestal te voet, vaak met versleten schoenen, om in de dorpen voedsel te krijgen, ze waren al blij als het aardappelschillen waren. Diegene, die kwamen waren slecht op de hoogte, omdat op de veerpont terug dikwijls gecontroleerd werd door de Duitsers, en dus de kans bestond, dat ze alles weer moesten inleveren. Het was vreselijk om zo iets te moeten zien. Het werd zo erg, dat zelfs op het platteland nauwelijks nog iets te krijgen was. Op een dag kwamen er grote vliegtuigen zo laag over de huizen, dat men dacht de piloot in de cockpit te herkennen, en ze gooiden grote pakketten met levensmiddelen naar beneden, die over het veld stuiterden. De mensen renden de straat op met rood-, wit-, blauwe vlaggen voor de ogen van de Duitsers, die dom keken en niet wisten wat ze er mee aan moesten. Omdat er geen ruzie en verwarring zou ontstaan stuurde de "gemeenschap" enkele mensen daar heen, die ervoor moesten zorgen, dat de levensmiddelen goed verdeeld zouden worden.

198 (het verzet had allang een echte naoorlogse autoriteit opgebouwd, die indien nodig voor de orde zorgde. En er was niemand, die daar iets op tegen had). In de pakketten zaten zogenaamde overlevingsmiddelen; melk- en eierpoeder, vlees in blik, chocolade, toiletpapier, en ga zo maar door. Maar de hoofzaak waren grote blikken met vitamine biscuit, die zo samengesteld waren, dat een half dozijn daarvan genoeg calorieën opleverde voor een hele dag. En daarin lag ook het grote gevaar. Bij veel hongerige mensen moest hun maag leeggepompt worden, omdat ze hun hele rantsoen in één keer opgegeten hadden en daardoor bijna stierven. Bij ons heeft moeder die "hondenkoekjes" zoals zij ze noemden, in de karnemelkspap gekruimeld en dat was helemaal niet slecht.

Bij de familie van Voorthuizen speelde het leven zich in de woonkamer af, dat was de grootste kamer en vanuit het raam kon je van de eerste verdieping op de straat kijken. In het midden stond de grote , eettafel, waar je met z'n achten aan kon zitten en dan was er nog een boekenkast en een paar gebloemde fauteuils naast de kachel, dat kon eigenlijk niet in de woonkamer. Het was een lage ronde kachel, waar de wasketel met zeepsop op verwarmd werd, het was niet mooi, maar het had het voordeel, dat de woonkamer verwarmd werd terwijl men kookte en zo kon brandstof bespaard worden, terwijl het fornuis in de keuken bijna niet gebruikt werd. De hele dag stond er wel een pot op te dampen, de was, het eten, of een zwarte brei, waarin moeder (tot mijn schrik) de mooie witte kousen, die ze had gebreid, in geveerd had, of water voor de thee. Dat drinken de Hollanders

199 's morgens, 's middags en 's avonds, als er bezoek komt. En er werd uiteraard ook de "stroop" op warm gemaakt, dat is melasse, gebruikt om te smeren of als suikervervanger in de puree of in de thee. De zoete substantie is uit het sap van geraspte en geperste suikerbieten gemaakt. (Daarvoor had men een speciale rasp, die Dirk de Zeeuw, een buurjongen, uit een stuk blik in elkaar geknutseld had. Hij had er met een grote spijker gaten in geslagen) . de samengeperste massa van de bieten, die bij dit proces overbleef, werd door veel mensen opgehaald, die er een soort aardappelkoekjes van bakten. Er werd gezegd, dat het giftig was, maar niemand is eraan gestorven. Een ander hoofdstuk was de verlichting. De Duitsers hadden de elektriciteit afgesloten, er was maar een paar uur stroom per dag. De radio's waren ook al geconfisqueerd. Om 's avonds licht in huis te hebben werden allerlei ideeën uitgevoerd. Nadat er geen kaarsen meer te krijgen waren, moest Dirk (die van die bietenrasp) nog een keer bijspringen. Hij werkte in Dordrecht in een fabriek met een werkplaats en daar hadden ze de benodigde materialen en het goede gereedschap. Hij had een nieuw model carbidlamp ontworpen en gebouwd. Er moest water in en een stukje carbid erbij, zo ontstond er gas en dat gaf een extra fel licht. Maar het had één nadeel, het duurde maar een paar minuten, toe gebeurde het opeens, het licht werd feller en feller en met een harde "BLUB" was het ineens donker. Er waren alleen nog blauwe vlammetjes, daarna werd het geleidelijk weer feller, tot

de volgende “BLUB”, en zo verder. Dat was natuurlijk niet de ideale oplossing. Toen kwam Karel op het idee om, op de zolder boven de woonkamer, een fiets op een steun te monteren. De lamp van de fiets werd er afgehaald en boven de tafel in de woonkamer opgehangen, er werd een gat in het

200 houten plafond geboord, twee dunne draadjes werden erdoorheen getrokken en aan de dynamo van de fiets aangesloten. Nu hadden we alleen nog een vrijwilliger nodig, om boven stevig te trappen. En we hadden het mooiste licht in de woonkamer, als het licht zwakker begon te worden, dan was het tijd om de arme drommel af te lossen. We kwamen allemaal aan de beurt, dus het was voor iedereen een goede training.

Op een middag, we zaten net om de tafel voor het eten, werd er op de deur geklopt, we keken elkaar aan, wie kan dat zijn, op dit moment??? Één van de kinderen deed de deur open en daar stonden twee Duitse soldaten in de kamer. We schrokken vreselijk. Moeder mompelde direct “Niet verstaan”, nadat één van de Duitsers iets gezegd had, er was een beetje verwarring, met mijn hulp begrepen we, dat de twee gewoon beleefd kwamen vragen om een kookpot te mogen lenen. Ze hadden een portie aardappelen gekregen en die wilde ze graag koken. Zij kregen hun pot en ik kreeg een stevige schrobbering van Bert, omdat ik door mijn Duits mezelf had kunnen verraden. Maar de twee soldaten leken het normaal gevonden te hebben, dat er in een Hollands huis ook iemand kan zijn die hun taal sprak. En ’s middags hebben ze de pot goed schoon geschuurd weer teruggebracht en ze vergaten niet om diverse keren “Danke Schön” te zeggen.

Een andere keer zat de vader met de tweeling bij de tafel, om ze rekenles te geven. Ze waren allebei namelijk niet zo sterk in dat vak. Hij was al een tijdje bezig en bedacht de meest aansprekende voorbeelden om ze aftrekken te leren. Maar het was alsof ze op slot zaten. Ze begrepen er gewoon

201 niets van. Ik zag dat Bert langzaam begon te koken en bij de twee slachtoffers kwamen dikke tranen. Er was een kleine pauze en terwijl ik naar hen keek, dacht ik, dat er met veel geduld toch iets aan te doen moest zijn. Dus ik vraag aan Bert, mij het eens te laten proberen. Die was maar wat blij, dat hij ervan verlost was en ik zijn plaats in nam. Mijn eerste vraag, om het probleem aan te pakken: “Hoeveel is zeventien min vijf”. De jongen: ...“Acht”, het meisje“Tien”. dus dat werkte niet. Ik neem een blad papier en ik teken met engelengeduld zeventien mannetjes op een rij en vraag, “weet je wat dit zijn???? Dit zijn zeventien kinderen op school. Er moeten er vijf in de klas blijven, de andere mogen naar “speelkwartier”. Hoeveel zijn dat er????” De jongen: “Waarom mogen die vijf niet naar het schoolplein?” Het meisje: “Wij zijn met meer dan twintig in onze klas”Zo gaat het dus ook niet. Ik haal een doosje lucifers en tel zeventien lucifers uit op tafel, daarvan schuif ik er vijf weg. “Nu hoef je ze alleen maar te tellen”, zei ik tegen de kinderen. De twee, als uit één mond: “Waarom?? Jij hebt ze al geteld!!!!”. Ik hief beide handen in de lucht en ik heb het opgegeven. Je kan je indenken, dat Bert grijsde!!

Kerst was al lang voorbij, we waren al een heel stuk in het nieuwe jaar, toen kregen we nieuwe gasten in huis. Beneden in de winkel hadden zicht ongeveer dertig Duitse soldaten geïnstalleerd. Geen enkele klacht hielp daaraan, zelfs niet bij de militaire commandant, Hauptmann Hammeke persoonlijk. Dat was een koppige kerel en zelfs zijn soldaten vonden hem half of helemaal gek. Voor ons was dat een netelige situatie, als één van ons naar het enige toilet wilde, dat er in huis was. Dan moest hij de trap af en door de winkel lopen. Bert nam direct maatregelen, door de trap met een paar planken afteschermen, zodat de Duitsers het niet konden zien dat daar iemand langs liep. Het is duidelijk, dat dat voor mij van het grootste belang was, het had gekund, dat daar iemand zou zijn, die mij herkennen zou. Ze zouden ons verder niet veel lastig gevallen hebben, als niet na een paar dagen

de order van de Ortskommandant gekomen was,..... ze hadden ook de 1^e verdieping nodig, dus moesten we het huis uit,.... en wel direct!! Dat was een zware tegenvaller, waar moesten we naar toe? Een familie (de ouders van Dirk de Zeeuw) een paar straten verder, waren bereid, ons allemaal zolang op te vangen, tot de situatie zich verbeterde. (Waaraan niemand twijfelde). Wij hebben dus het meest nodige op een karretje geladen, beddengoed, dekens, kleren, stoelen en de foto's uit de woonkamer. De stoelen moesten we weer afladen en terugzetten en ook de foto's moesten weer teruggehangen worden. En toen konden we gaan. Ik moest me tijdens deze hele zaak natuurlijk afzijdig houden. Om langs de soldaten te komen, had ik een groot pak kleren en kussens op mijn schouder geladen, waarachter ik mijn gezicht kon verbergen. Voor het geval dat....

De familie de Zeeuw, toonde een ruimhartig voorbeeld van solidariteit, door ons in hun huis te halen. De ouders waren de jongsten niet meer, ze hadden drie volwassen kinderen, een meisje Janna en twee jongens: Dirk en Piet, die voor de oorlog in hun militaire diensttijd bij de Nederlandse marine gediend hadden. De vader kwam mij direct bekend voor, waar had ik hem een keer eerder gezien?

203 Er werd mij verteld, dat hij de kapitein van de pont was, waar Emiel mee gesproken had, toen we een eeuwigheid geleden op het eiland aankwamen. De moeder was een tengerere en ziekelijke vrouw, maar dat hinderde haar niet, om voor acht personen onderdak te verzorgen, met daarbij ook nog een deserteur. De jongeren generatie sliep op de zolder op matrassen, met uitzondering van de twee marinemannen, die zich in hangmatten aan het de dakspanten opgehangen hadden. Zo kwamen er twee bedden vrij voor pa en ma van Voorthuizen. De verhuizing heeft gelukkig maar drie dagen geduurd, toen konden we weer terug naar ons eigen huis. Het leven ging op de oude voet verder..... Het werd april, er waren steeds minder Duitsers en de Ondergrondse werd steeds jonger. Er werd verteld, dat de Amerikanen of de Canadezen iedere dag het dorp in konden trekken. Het einde van de oorlog was nog een vraag van....één of twee weken

204 Bevrijding mei 1945

En toen ging het opeens heel snel. Steeds meer Duitse soldaten gingen, in kleine en grote groepen richting pont. De "glorierijke" Wehrmacht verliet het eiland "Beierland". Zoals de ratten een zinkend schip verlaten. Beschaamd sloop het "Herrenvolk" door de straten, met karren en fietsen, die ze van de mensen gestolen hadden, om hun buit te transporteren. De laatste waren amper uit het dorp of het "verzet" liet zich zien. Stap voor stap kwamen ze tevoorschijn, in hun blauwe overals, zwarte baret op hun hoofd en een Sten-mitrailleur over de schouder, de oranje armband, met "Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten" om de linker arm. En men verwonderde zich, wie daar allemaal bij hoorden, ik kende er veel van.

205 Een van de hoofdpersonen was Kees van der Linden, mijn eerste gastheer na mijn verblijf in het water. Maar Kees had pech: de ex-ortskommandant hauptmann Hammeke, die in het algemeen, als "gestoord" beschouwd werd, was bij het terugtrekken in paniek geraakt en heeft met zijn pistool om zich heen geschoten en daarbij Kees, door de schoen, in de rechterschoen geraakt. Ik vond het vreselijk rot, om hem te zien zitten, met een dik verbonden voet, op een keukenstoel voor zijn deur, in verzets-uniform en hij alleen maar kon toekijken, hoe het hele dorp danste en zong. Daarbij had hij zo mooi met zijn kameraden de overwinning kunnen vieren, nadat hij de hele oorlog met hart en ziel meegemaakt had en zich met levensgevaar had ingezet voor de goede zaak. Vanaf nu hing bij alle huizen de nationale vlag uit. Overal werd gelachen en muziek gemaakt. De jongeren kwamen naar buiten en vierden het mee. Met de rood-wit-blauwe kleuren op alle gevels en voor elk raam, voelde ik me alsof ik thuis was. En ik dacht, dat het daar precies zo gegaan moet zijn, toen Luxemburg

bevrijd werd. Ik begon naar huis te verlangen, maar desondanks voelde ik me sterk verbonden met deze mensen, dat het vreemd was te denken, dat ik ze moest verlaten.

Toen gebeurde het opeens: “de Amerikanen zijn er”. De eerste Jeep’s rolden door het dorp, met daarachter honderden militairen. De straten zagen zwart van de mensen, die zongen en zwaaiden. veel van hen huilden en ik was één van hen, maar we schaamden ons er niet voor, we lieten de (vreugde) tranen gewoon lopen. Nu wisten we echt, dat we vrij waren. Overal werd gelachen, gerookt, gezongen, getrommeld en getoeterd en steeds weer door honderden mensen gescandeerd:

206 “Oranje boven, Oranje boven”. De kinderen van de familie van Voorthuizen waren nergens te zien, die waren de hele dag op stap..... Net voor het eten kwamen ze opdagen.

Een paar dagen heb ik deze feestdagen nog echt meegemaakt....Maar in mijn gedachten werd ik met kracht naar huis getrokken. Ik ging naar het kantoor van het “Militair Gezag “ (Militaire Administratie). Ik legde mijn zaak uit aan een officier en dat ik nu zo snel mogelijk naar huis in Luxemburg wilde gaan. Maar ze hadden op dat moment geen tijd voor mijn privéprobleem. Ik kreeg te horen, dat ik onderdak had en dat ik rustig moest blijven en me na twee of drie weken nog maar eens bij hen moest melden. De tijd ging voorbij, ik was in een vreemde stemming, ik was nog niet weg, maar ik was ook niet echt daar. Al mijn kennissen en het waren er een hele rits, kwamen zo nu en dan op bezoek om afscheid te nemen. Het was bijna zoals in het begin, zes maanden geleden, toen ze langskwamen om de vreemdeling, die daar verstopt zat, te zien. Het deed me erg veel, om iedereen de hand te schudden En ik moest beloven iets van me te laten horen, zodra ik thuis was. Ik heb ze allemaal bedankt voor hun vriendschap en voor alles wat ze voor me gedaan hadden.

Ik kom er niet omheen om nog een kleine anekdote te vertellen: Toen na mijn visavontuur met Bas van Prooien, ik voor het eerst het huis uiten de straat op ging, kreeg ik de moed om mezelf vaker buiten te laten zien. En zo had ik na verloop van tijd een groep jongere gasten uit het dorp leren kennen, met wie ik soms op een hoek stond te praten. Ze hebben steeds om mijn (voor hen vreemde) gewoonte, om bij iedere ontmoeting iedereen een hand te geven, gelachen. Ik raakte er

207 snel aangewend. Op een dag was er een nieuwe bij, en de andere vroegen me: “Waarom geef je Cor geen hand? “. Ik dacht, dat het genoeg was om “daag” tegen hem te zeggen. Maar o schrik, nauwelijks had ik zijn hand gepakt, ik hield hem vast, deed hij een paar passen achteruit. De andere lagen dubbel van het lachen, om mijn verbaasde gezicht. Want ik stond met een prothese in mijn hand. Diezelfde Cor was nu ook aanwezig om mij gedag te zeggen, en ik lachte nog maar eens over het voorval en liet het weer over me heen komen.

Toen ik me voor de tweede keer bij de dorpskommandant gemeld had (in tussentijd was er evenwel een nieuwe), zei hij, dat ik de volgende ochtend om acht uur terug moest komen met al mijn spullen. Dan ging er een vrachtwagen naar Rotterdam, die mij daarheen zou brengen, en van daaruit zou ik voldoende transportmogelijkheden vinden om verder te reizen, tot ik thuis was.

En nu was de lang verwachte en gevreesde dag daar. Door mij stond het hele huis op z’n kop. Mijn toilet maken bij de gootsteen in de keuken heeft vandaag extra lang geduurd en niemand heeft hierover gereclameerd. Tijdens het ontbijt werd er weinig gezegd, en iedere minuut heb ik op de klok gekeken, uit angst, dat ik te laat bij de commandopost zou zijn, slechts twee straten verder, om de hoek....Toen het zover was, stonden ze allemaal op, iedereen nam afscheid (met Karel heeft het wat langer geduurd).

208 en de moeder, zij had tamelijk rode ogen, heeft mij tegen zich aangedrukt, alsof haar eigen zoon wegging. En ik kreeg een speciaal cadeau mee, een klein blikken koektrommeltje, in de vorm van een heksenhuisje, dat altijd op de kast in de woonkamer stond, als op een altaar. En het trommeltje zat vol met door de meisjes zelfgebakken koekjes. Ik wilde Bert zijn Gillette-Apparaat teruggeven, dat ik van hem geleend had, (Hij scheerde zich zelf met scheermesjes) ik heb het niet meer nodig, zei ik, in twee dagen ben ik thuis. Maar daar wilde hij niets van weten, ik moest het als souvenir meenemen. Ik wilde niet, dat iemand met mij meeking, alleen Bert ging met me mee naar de voordeur, daar hebben we afscheid genomen. Ik wilde hem nog eens extra bedanken, maar de woorden bleven in mijn keel steken. Zo zijn we uit elkaar gegaan. (Ik weet zeker, zoals ik hem kende.....dat hij ook een traan heeft gelaten). De andere stonden boven voor het raam te zwaaien.

We gaan naar huis!!!!

Mijn bagage was niet zwaar, ik had alles in een lange zak, de koekjestrommel was het grootste, anders zat er verder niets in, dan mijn toiletspullen. Ik was gekleed in een regenjas en hoed, nog van Jaap van den Hoek. Ach ja.....Ik had ook nog iets nieuws, een paar zwarte lage schoenen, fonkel nieuw, met hele gladde zolen, die ik een week ervoor nog geruild had voor een stamboom, die ik getekend had. Ik ben dus op tijd voor de ontmoeting met de Amerikanen. Ik werd zonder veel aarzeling in een vrachtwagentje gezet, dat er al stond. En al snel waren we op weg naar Rotterdam, een afstand van ongeveer dertig kilometer.

209 Daar stopten we in een woonstraat, voor een prachtig huis, dat door de militairen als kantoor gebruikt werd. Via de hal kwamen we langs een wachtpost in een netjes ingerichte woonkamer, waar een sergeant achter een geïmproviseerd bureau zat. Ik moest mijn naam, geboortedatum, nationaliteit, enz, enz, opgeven en alles werd genoteerd. Ik heb mijn oude Luxemburgse pas laten zien, dat ik dubbelgevouwen, steeds op één plaats verstopt bij me had en toen werd ik alleen gelaten in een lege kamer met een paar stoelen. Na een dik uur kwam er een soldaat binnen en zei, dat we gingen eten. En heeft hij mij meegenomen in een vrachtwagentje, dat voor de deur stond, we reden naar een ander huis, waar de keuken onder gebracht was. Nog geen vijftig meter verder in een dwarsstraat. Hij had toch nog tijd genoeg om te vragen hoeveel sigaretten ik wilde hebben voor mijn horloge. Ik zei, dat dat niet te koop was, terwijl ik zag, dat hij er drie om zijn linkerarm had. Ik vertrouwde hem niet meer. Toen we na het eten weer terug waren in het eerste huis, ben ik meteen met mijn tas het toilet in gegaan. Daar heb ik vakkundig het bovenste naadje van mijn broek een paar centimeter opengesneden met mijn scheermes en daar het horloge in laten verdwijnen. Dus zat het netjes onder mijn riem en daar zou het zelfs bij een fouillering niet ontdekt worden. In de loop van de middag kreeg ik gezelschap;... twee Hollanders werden binnen gebracht, die geruime tijd in de voorkamer verhoord werden. Met mij werd geen woord gesproken maar tussen elkaar mopperden ze dat ze hun privé papieren en zelfs hun horloge af moesten geven. Ik zag het dus niet verkeerd, om niemand te vertrouwen. En ik besloot, me niet met die twee nieuwe bezig te houden, ze stonden me niet aan. Het duurde niet lang, voordat we het vrachtwagentje weer in moesten klimmen. Een

210 soldaat met een geweer kwam bij ons zitten en al snel waren we de stad uit, op weg naar het onbekende.

Hilversum, Ijmuiden, Juni 1945

Met een duivelse snelheid scheurden we over de Hollandse wegen. Het zeil van het vrachtwagentje was aan de achterzijde open en als je even naar buiten keek, werd je draaierig, zo snel als het groene tapijt van de weg onder ons door schoot. De twee Hollanders vroegen zich af, net als ik, waar ze met ons naar toe wilden. Ze fluisterden steeds met elkaar en als we door een plaats kwamen probeerden ze te raden waar we waren. Ik ving af en toe een naam op: Gouda, Weerden, Utrecht. Om de straatnaam borden te kunnen lezen ging het veel te snel en bovendien kreeg je die alleen aan de achterkant te zien. Toen we eindelijk een grotere stad binnen reden, kon ik ergens lezen, dat we in Hilversum waren. Dat zei mij ook niet veel, alleen, dat het een bekend radiostation was. Het ging via een paar straten naar een soort park, waar tussen de bomen een groot gebouw van drie verdiepingen stond. Een school? Of een bejaardentehuis? Maakt niet uit. We zijn uitgestapt en het huis ingegaan. Had de euforie van de bevrijding mij heldere menselijke geest verduisterd of begreep ik het niet meer.

211 Pas nu realiseerde ik me, dat er iets niet klopte. Voor de ingang van het huis stonden een paar Engelse (of Canadese?) soldaten met rode baretten en met een armband met "Military Police", die er niet al te vriendelijk uitzagen. We werden meteen naar een kantoor gedirigeerd, waar we door een officier en een tolk grondig ondervraagd werden. De zakken moesten leeg gemaakt worden, in mijn geval, mijn zakboekje, dat van voor tot achter bestudeerd werd. Toen ik het weer terug kreeg, was er op bruin papier de Duitse adelaar op geplakt. Was dat alleen omdat ze Nazi-symbolen kwijt wilden of was het, dat ze mij als niet Duitse, gedwongen, rekrut erkende. We kregen alle drie een

briefje met een nummer, in de hand gedrukt en we werden naar een kamer gestuurd met het corresponderende nummer. Ik had nummer vier op de eerste verdieping, de twee Hollanders hadden negen op de tweede verdieping, ik werd dus van die twee gescheiden. Toen ik in een lokaal kwam, viel mijn mond open. Alleen Duitse soldaten in uniform. Dat kon niet waar zijn, dat was een vergissing. Ik loop de trap weer af naar het kantoor. Daar heb ik in het Engels gereclameerd, ik ben geen Duitser, ik ben een Luxemburger, een geallieerde, ik liet ze mijn Luxemburgse paspoort zien en protesteerde dat ik hier als een Duitse krijgsgevangene behandeld werd. De officier luisterde geduldig naar me en aan het einde heeft hij me heel rustig geantwoord, als het mij niet beviel en als Luxemburgse krijgsgevangene beschouwd wilde worden, ik terug moest naar kamer vier en daar afwachten, en hopen dat het goed zou komen. Wat kon ik nog doen?? Er bleef mij niets anders over, dan weer naar de “Kameraden” te gaan.

212 Dat was een geweldig weerzien!!!!!! Iedereen keek uit het raam, omdat er daarbeneden voor het huis iets aan de gang was. Ik drong mezelf ook naar voor om te zien wat daar gaande was. Twee man, met een rode baret op van de “Military Police” lieten een dikke man in Duits officiersuniform heen en weer rennen, “Schnell Mensch” riepen ze steeds. En de arme drommel, pufte en zweette en sprong als een haas. Mijn buurman grapte, dat hij de kassier was, een simpele ziel, waar het “Hauptmann” zijn, naar het hoofd was gestegen. Hij had de MP’s aangesproken op het feit, dat ze niet voor hem gesalueerd hadden. Daar beneden werd heen en weer gerend en “Schnell Mensch” geroepen en in de handen geklapt, daarbij werd, als bij een stierengevecht, “Olé” geschreeuwd. (een kleine uitleg: een kassier is een boekhoudkundig-specialist, die werkt als administratief medewerker bij een militaire éénheid om de financiën te regelen. Hij heeft voor de duur van zijn functie de rang van officier, ongeacht welke rang hij in werkelijkheid heeft. Ook de compagnie-arts, de tandarts en de aalmoezenier hebben zo’n rang).

Meteen daarna werd iedereen uit het huis geroepen en op vrachtwagens geladen, die het park in waren gereden, en gingen op weg naar een onbekende toekomst. Na korte tijd reden we door Amsterdam, maar het ging verder door een middelgrote plaats, zoals we hoorden, gingen we door naar IJmuiden. Daar was van een woonwijk, pal naast de duinen, waar uit de mensen geëvacueerd waren, een geïmproviseerd krijgsgevangenkamp gemaakt. Rond het hele complex stond een hoog hek van staaldraad en op de straat, die er naartoe leidde moest je door een poort langs een post

213 van het wachtpeloton en het bureau. In het eerste huis van het kamp, van de kampcommandant. Op een klein pleintje moesten we aantreden, zoals in de tijd van de “glorierijke Wehrmacht”. Een Duitse officier, die zeker nog niet wist dat de oorlog voorbij was, nam het bevel over en met een lange lijst in de hand, noemde hij de namen op. We waren een bijeengeraapt ongedisciplineerd zootje. Een deel in uniform en een deel in de meest onmogelijke burgerkleding, het werd door ons allemaal als een grote grap beschouwd. De goede man, die vrij grote oren had en klein van gestalte was, werd niet serieus genomen. Van achteruit het derde gelid werd met krachtige stem geroepen: “Mannen met flap oren.....uittreden voor een zweefvlucht!!!”. Iedereen lachte. Woedend brulde de officier: “Wie was dat??” --.”ik” --.”ik” --.”ik” --. Kwam er als antwoord van alle kanten. Hij gaf het op en ging verder met het opnoemen van de namen: “Grenadier Schulze”, “Hier”, “Korporaal Meier”, “Hier”, “Luitenant Beck”,Geen antwoord. “Luitenant Beck”, Niks. Luid: “Waar is Beck??”, “Hier”, “Waarom meld jij je niet Luitenant??”, “Ik ben Beck, luitenant ben ik niet meer”. Je zou hem zijn militaire rang ook niet geven, want hij stond daar in een opengescheurde fluwelen jas, met streepjesbroek en gym schoenen. Tenslotte slaagde onze kleine kapitein erin een bepaalde groep eruit te selecteren en apart te zetten. Daarbij hoorde ik en Beck ook, samen met een

aantal anderen, allemaal in burgerkleden. We waren met ongeveer een dozijn, en werden door een Duitse onderofficier begeleid naar een vrijstaand huis een paar straten verder, waar extra een twee meter hoog hek van prikkeldraad omheen gezet was. Er was een smalle ingang en daar stond een

214 Duitse soldaat als wachtpost, die wees ons op zijn 8-mm pistool, dat hij onder zijn uniformjas droegen zei: "Jongens maak geen problemen, ik heb bevel op iedereen te schieten, die verkeerd wil". Wat heeft dat allemaal te betekenen?.....Daar kwamen we snel achter. "Vuile deserteurs, jullie zullen merken wat er met jullie gebeurt". Het waren een paar kerels in zwarte SS-uniformen, die vrij in het kamp rondliepen. We waren bijna blij, dat we achter prikkeldraad zaten. We werden luid begroet door degenen, die daar al binnen zaten, alsof ze zeggen wilden: "Dat zijn nu de dwazen, die in de val gelokt zijn ". Ze vertelden ons, dat die van de SS in het kamp de grootste macht hadden en nog steeds met de arm de Hitlergroet brachten. Ze hadden al geprobeerd het huis aan te vallen. Daarvoor lagen er stukken steen, ijzeren stangen en knuppels in het midden van de woonkamer, zodat we ons konden verdedigen. De Engelsen sloten de ogen en deden niets tegen de Duitsers. Eén van ons had een "Laissez passer", om contact met de commandant te houden. Hij slaagde erin dat na een paar dagen de wachtpost voor de deur verdween. Zodat we het kamp in konden als we dat wilden. Desondanks voelden we ons veilig in onze "vesting"

De tweede dag vertelde iemand mij, dat er nog een Luxemburger in het huis was. "Schalmei heette hij". Ik zei tegen mezelf, dat dat geen Luxemburgse naam kon zijn, toen ik de jongen vond legde hij me uit, dat hij Charles May heette en uit Luerenzweiler kwam. Hij wilde geen "Karl May" genoemd worden omdat daar zeker grappen over gemaakt zouden worden. Maar had wel zijn voornaam

215 "Charles" gehouden. Vanaf dat moment waren we onafscheidelijk. Charel was als machinebankwerker opgeroepen bij de "Kriegsmarine". Hij had zich, net als ik, ook gedrukt en had zich in Amsterdam verborgen gehouden, waar hij een meisje had leren kennen waarmee hij wilden trouwen. Wat later ook gebeurde. Samen zijn we door het kamp gelopen om alles goed te bekijken. We raakten in gesprek met een Duitse luitenant, die ons een goed advies gaf. Het hele kamp zou worden opgeheven. Hij zei dat we van lieverlee per schip naar Wilhelmshafen vervoerd zouden worden en van daaruit vrijgelaten. Hij wist dat allemaal, omdat hij twee keer zo'n transport begeleid had. Maar we moesten voorzichtig zijn, want de laatste keer, waren er SS-ers aan boord geweest. We namen dit ter harte en zochten vanaf dat moment naar een mogelijkheid om hier weg te komen. We maakten een rondje langs de afrastering en ontdekten, dat waar het kamp aan de duinen grensden, het kinderlijk eenvoudig zou zijn, om in het zand onder de draad door een gat te graven.

Als proef hebben we eerst iemand anders geholpen, die vanaf het begin ook wilde weglopen. Dat was Hubert Berweser, een beroepsmusicus, de eerste fluitist in het Concertgebouworkest in Amsterdam, onder Willem Mengelberg. Hij was bang om zijn handen te verwonden bij het ruwe werk met steen en een schop, en daarmee zij carrière zou ruïneren. Wij zijn 's avonds met Hubert naar de plek gegaan, die we uitgekozen hadden. De één stond op de uitkijk, de ander groef, als een hond met zijn handen een gat. Hubert kroop er in zijn nette pak doorheen en was al buiten. Zijn dure zwart

216 leren aktetas, met zijn privébezittingen, hebben we hem aangegeven en toen is hij in het donker verdwenen. We hebben de kuil weer dicht gegooid en de zaak was voorbij. De andere dag, toen het licht was, zijn we onopvallend, langs de afrastering gelopen, om te zien of alle sporen uitgewist waren. En toen zagen we honderd meter verder een uitgang in de afrastering, die niet breder was dan een kamerdeur en dat gat was open, er was geen mens te zien. Daarbuiten stond een wachthokje maar er stond niemand op wacht. Dit was een onmogelijke situatie. We deden een paar stappen door het poortje en zagen niets. In het hokje stond een geweer tegen de houten wand.

Charel pakte het op en bekeek het vakkundig, ik bekeek het ook. Toen kwam er een jonge Engelse soldaat uit de duinen, die onder het lopen zijn broek dicht knoopte. Hij was niet in het minst verrast of boos, bij het zien van twee onbekende burgers met zijn geweer in hun handen. In tegendeel, hij zei: "Hallo" en zag dat we dat in zijn wapen geïnteresseerd waren. "Dat is een 'Bren-Gun", een technisch hoogstandje, de beste van allemaal". en liet hem tot in detail aan ons zien. Hij ging voor het huisje zitten en bood ons een sigaret aan. De jongen gedroeg zich als een chauffeur die naast de limousine op zijn baas wachtte, en blij is met elke verandering in zijn saaie dienst. Hij vroeg wat voor mensen er in het kamp zaten. Wij hebben het hem uitgelegd en ook verteld, dat wij er ook bij hoorden en dat we kwamen kijken hoe we uit het kamp konden komen. Hij glimlachte en zei: "Maar jullie zijn al buiten". Aangezien dat zo was, zijn we toen rechtstreeks naar de haven van Ijmuiden gelopen.

217 Daar lagen een paar Duitse oorlogsschepen aan de kade, die mij, als landrot, behoorlijk groot voorkwamen. Maar Charel, die er meer van wist, zei: "Op deze notendopjes willen ze ons naar Wilhelmshafen brengen, hiermee kom je vanzelf in het water, daar heb je geen hulp voor nodig". En we beslisten definitief om door te gaan met ons plan. We gingen de stad verder in en zagen op elke muur en boom witte posters van het militaire gezag, waarop in het Engels en Nederlands gedrukt stond, dat iedereen die tot het vijandelijk leger behoord had, en zich niet vrijwillig bij de autoriteiten zouden melden, door het militair gerecht zou worden doodgeschoten. Hetzelfde zou gebeuren met diegene die zo iemand zou helpen of onderdak zou verlenen. Wij besloten snel terug te gaan naar het kamp en te wachten op wat er gebeuren ging. Onze nieuwe vriend schudde zijn hoofd, terwijl hij ons langs zijn wachthuis door de smalle poort naar binnen liet. Hij begreep de wereld niet meer. Een paar dagen later was het zover. Iedereen uit het kamp marcheerden door de grote poort naar de haven, waar de schepen wachtten. Weer stonden we drie rijen dik in het gelid op de kade. Voor ons zat een Duitse officier aan een tafel met een kaartenbak en noemden de namen op, de betrokkene stapte naar voren en werd naar één van de schepen gestuurd. Er was al een leuk feestje aan boord, toen er een soldaat, op een fiets aan kwam racen, hij stopte bij de tafel. "Stop", zo werd er gezegd. "Iedereen die niet de Rijks-Duitse nationaliteit heeft, gaat niet weg". Dus samen met ongeveer twee dozijn mannen traden we uit het gelid naar de zijkant, zelfs zonder een bevel af te wachten, en er

218 werden er ook nog een paar van het schip afgeduwd. En daar stonden we dan, in een kluitje te wachten, er was niemand die zich om ons bekommerde. De schepen zijn de één na de ander de haven uitgevaren en wij stonden daar nog steeds. Eindelijk kwamen er twee vrachtwagens, daar zijn we opgeklauterd, waarna we de haven uit reden, door Ijmuiden naar een buitenweg. We waren met twee Luxemburgers, zes of acht Russen en de rest Hollanders. Allemaal in burger.

Haarlem. Juni tot September 1945

Het begon donker te worden, toen we bij een groot ziekenhuis stopten. De chauffeurs zijn uitgestapt en naar binnen gegaan, maar na twee minuten waren ze terug. Verkeerd adres. Dus weer verder, we waren in de stad Haarlem. Bij de gevangenis. Daar werd voor de tweede keer geprobeerd, of we er konden logeren. Maar toen ze hoorden wat voor mensen wij waren, wilden ze ons niet en ze stuurden ons een deur verder, naar de andere kant van de stad, daar werden we na lang praten, toegelaten en direct in een vleugel van het gebouw ondergebracht. De volgende morgen zagen we waar we waren: , in de Koudenhoorn-Kazerne, die op dat moment als gevangenis dienst deed, voor Hollandse collaborateurs en voor vrouwen, die het met de Duitsers aangelegd hadden. Het was een enorm gebouw met twee verdiepingen, direct aan de straat. Het stond in een vierkant en omsloot een grote geplaveide binnenplaats. In het midden van de voorgevel was een grote poort, met

219 daarachter aan de ene kant het wachtlokaal en aan de andere kant een gang naar het bureau van de commandant en de kampadministratie. Rondom de binnenplaats waren ruimten, zoals een magazijn voor materialen, een wasserette, een kapper, een schoenmaker, een kleermaker, enz. En niet te vergeten, drie kleine lokaaltjes, die als bunker, dat wil zeggen, als gevangencellen dienst deden. In de vier hoeken van het complex waren trappen, met daarnaast de gemeenschappelijke wasruimte. Het instituut werd bewaakt door de Nederlandse militie, kerels in fantasie uniformen, uitgerust met allerlei soorten wapens en met een oranje armband. Direct na de slappe koffie, die we in stalen bekervaten geserveerd kregen, met een paar vitaminekoekjes, gingen we naar een grote zaal, ...aan het ene eind vijf mannen, ook in pittoreske uniformen, maar met een paar sterren op hun schouders, die aan een lange tafel zaten, als bij een tribunaal. Iedereen van ons kwam aan de beurt en moest zijn eigen verhaal vertellen. De Hollanders, die samen in een hoek stonden, als eersten. Ze moesten hun overhemd uittrekken en hun armen in de lucht steken, ze werden onderzocht of zij hun bloedgroep niet onder hun arm getatoeëerd hadden, zoals gebruikelijk was bij de SS. We waren blij van hun gezelschap verlost te zijn. Bij ons ging het allemaal een beetje vlotter. Bij de Russen ging het om Oezbeken, Tadzjieken, Kirgiezen, soldaten van de beroemde "Texel-Revolutie" waar toen al veel over geschreven was. (Ze hadden in hun gevangenkamp op het eiland Texel, aan het eind van de oorlog, de Duitse bewaking overmeesterd en zelf de leiding overgenomen.)

220 Er was er ook één bij, Edwards Berkans, een vlotte kerel met een verzorgde baard. Charel en ik, samen met de Russen, waren we nog met een klein dozijn, huisden beneden in twee kamers, streng gescheiden van de politieke gevangenen, die verdeeld op de eerste verdieping zaten. Zij leefden onder een radicaal regime, 's morgens en 's avonds op de binnenplaats een uur in processie steeds rondjes lopen. Ze mochten niet met elkaar praten of hun handen in hun zakken steken. Ze hadden natuurlijk ook allerlei negatieve opmerkingen, en als er aan de andere kant van het plein iets gebeurde, dan mochten ze niet oversteken, maar moesten een extra ronde langs de voorgevel maken. De rest van de tijd lagen ze op hun kamers, opgestapeld, als haringen in een ton. Niemand van hen mocht bij het raam komen, daar werd extra opgelet door de wachtposten op de binnenplaats, wat op een dag een onschuldige het leven kostte, want op de eerste verdieping stond iemand voor het raam, die ondanks driemaal een bevel van de wachtpost niet weg ging. Toen werd er geschoten en iemand geraakt, die er niets mee te maken had. Wij, en de Russen, zoals ze genoemd werden, hadden meer vrijheid. We zaten de hele dag in de zon op de banken voor onze vleugel. We hadden contact met de bewakers en kregen zelfs af en toe sigaretten en andere zaken. Als de vrouwen over de binnenplaats liepen bekeken wij hen vanaf de bank. Er waren een paar heel knappe meisjes bij, maar de meesten hadden kaalgeschoren hoofden. En dat verhoogde hun schoonheid niet. De afgelopen dagen hebben we versterking gekregen: E. Polak uit Kasjmier, en een Duitser Werner Bergmann, een man van in de veertig, in een mooi lichtgrijs pak, directeur van een melkveebedrijf in

221 de buurt van Haarlem, met een dikke portefeuille in zijn zak. En nog een Elzasser, Henri Mischler. Ze werden direct in de bunker opgesloten en daar kwamen ze na twee dagen pas uit. Het leek ons een grap, maar later hoorden we meer over hen. Al snel werden de Russen een beetje internationaler. Het eten werd buiten gebracht, in grote bakken, die waren precies hetzelfde model als onze vuilnisbakken thuis. Daaruit kregen we het eten geserveerd op de binnenplaats van de kazerne, de gevangenen stonden dan in een lange rij. Het stoorde ons niet we waren warm en koud wel gewend. Wij, en ook de Russen, hadden recht op een dubbele portie, dus voor iedereen twee grote scheppen "spul" en acht hondenkoekjes, zoals wij de energie biscuits genoemd hadden. De "politieken" werden dus verwent Charel en ik, wij hebben steeds samen gegeten, we hadden

namelijk maar één metalen gamel, waar we met z'n tweeën uit lepelden. Echter wel met een zilveren couvert, dat Geertje, de vriendin van Charel, hem bij zijn arrestatie had meegegeven. De sigaretten, het ruilmiddel waar je veel mee kon kopen, had als geldvervanger met een concurrent te maken. De vitamine biscuits stonden als ruilmiddel hoog in aanzien. Voor drie, vier of vijf van die biscuits, afhankelijk van,..., kon je op de kazerne, bij de kapper je haren laten knippen, of je laten scheren. En in de wasserette je overhemd laten wassen en strijken, bij de schoenmaker, je schoenen laten poetsen of laten repareren. Dat konden wij ons allemaal veroorloven, omdat we genoeg biscuits hadden. De Russen, dat wil zeggen de echte Russen, hadden het zover gebracht, met behulp van de communistische partij van Haarlem, dat ze een kaart kregen, waarmee ze de kazerne konden verlaten, om vrij in de stad te gaan wandelen. Wij moesten braaf binnenblijven. Na een paar dagen

222 hadden ze geen kaart meer nodig, ze zeiden gewoon: "Russki, Russki", en ze konden gaan. Het was voor ons toen ook niet moeilijk meer om "Russki" te roepen om naar buiten te komen. Kort daarop kregen wij een zelfde kaart en vanaf dat moment waren we alleen in de kazerne om te eten en te slapen. Maar buiten konden we natuurlijk niet met kaakjes betalen, dus we zorgden ervoor, dat Werner bij ons was, die ons dan vrijhield. Bij de bioscoop stond een lange rij voor de kassa, we stuurden Iwan, die het mooiste mongoolse gezicht had naar voor. Hij ging eenvoudig voor in de rij staan om een kaartje voor ons allemaal te halen en er was niemand die reclameerde. Werner heeft ons, Charel, Henri en mij, een keer meegenomen naar een kleine bistro met een familiepension, waar hij eerder gewoond had en waar ook nog dingen van hem stonden. Bij die gelegenheid hebben we ook Johnny leren kennen, die daar een kamer had. Dat was een vlotte jonge Hollander, die steeds tip top gekleed was en zakken vol guldens had. (Zoals we later hoorden, had Johnny een levendige zwarthandel in sigaretten gedreven, waarvoor hij een tijdje in de bak had gezeten) Hij was heel meelevend en voor ons kostte de sigaretten niets. Maar ze smaakten gruwelijk. Even terzijde, we hoorden later, dat zijn leverancier een Chinees was, die met zijn hele familie sigarettenpeuken verzamelden in bistro's en daarvan zijn eindproducten fabriceerde. En omdat de productie strikt hygiënisch moest zijn, werden de vloeitjes niet met de tong gelikt, maar met een kwastje bestreken, dat gedoopt werd in een potje, waarin de hele familie gespuwd had. (Als het niet waar is is het een goed verhaal).

223 Maar niet alleen de rookwaar hadden we aan Johnny te danken. Hij vond ook, dat mijn twee collega's en ik er niet presentabel genoeg uit zagen in onze oude kleren, als we 's avonds gingen dansen. Hij nam ons mee naar zijn kamer en zette de kleerkast wijd open en liet ons zijn collectie jassen zien, het waren er minstens een dozijn van alle kleuren en modellen, daar moesten we maar iets uitzoeken, wat ons wel beviel. Overigens moesten we het na gebruik wel weer terugbrengen. Dat hebben we ons geen twee keer laten zeggen. We hadden er veel succes mee op de straatfeesten, die zoals overal, ook in Haarlem nog iedere dag gehouden werden om het einde van de oorlog te vieren. Henri was niet alleen een talenwonder, hij sprak, Duits, Frans en een beetje Hollands en hij kon zich enigszins in het Russisch uitdrukken, maar hij was ook een getalenteerd danser. Niemand kon bij de tango z'n partner zo over de knie leggen als hij.

Met Henri hadden we ook nog een serieuze ervaring, zoals hij ons vertelde, werd hij als Elzasser voor de "Waffen SS" opgeroepen voor zijn nummer. We hadden geen reden om aan zijn woord te twijfelen, want we wisten, dat dit aan het einde van de oorlog met de Elzassers en Lotharingers werkelijk gebeurd was. Dus Henri had ook een tatoeage onder zijn arm en daar wilde hij vanaf. Daarom werd besloten het gevaarlijke teken bij hem te verwijderen. Dit kon niet moeilijk zijn, want het zat vlak onder de huid. Twee man grepen hem vast en propten een zakdoek in zijn mond, om niet te schreeuwen. En ik heb met een Gillette mesje geschaafd tot het bloed eruit kwam. Bij de patient

liep het zweet over zijn gezicht en hij sloeg met zijn voeten heen en weer. Het duurde maar twee minuten, toen was het klaar.

224 Uit een huisapotheek, die we uit de ziekenboeg voor een paar hondenkoekjes geleend hadden, werd jodium op de wond gesmeerd, waarop Henri weer opsprong en daarna een pleister erop geplakt. Daarmee was het klusje geklaard, dachten wij. Na een paar dagen zagen we, dat het duivelsteken nog steeds te zien was. Rond deze tijd arriveerde er op een ochtend een Jeep met Franse militairen op de binnenplaats, om Henri op te halen. "Tot ziens m'n vrienden", heeft hij nog geroepen en gezwaaid. En toen was hij weg. Wij dachten, waarom hij ?? en wij niet?? En onze regering, wat doet die voor ons. Er werd ons gezegd, dat we alleen op onszelf kunnen vertrouwen. Met verschillende militairen, die ons in de Koudenhoorn-Kazerne moesten bewaken, waren we ondertussen goede maatjes geworden. (We hadden ze verschillende keren als leraar de Duitse Karabijn 98-K en de pistolen Pi-08 en Pi-38 uitgelegd, dat waren Duitse wapens, die ze in hun magazijn hadden liggen en waarmee ze niet goed raad wisten.) Toen we na een uitstapje veel te laat aan de poort kwamen, hebben zij ons discreet binnengelaten. Ook hebben we met hen de mogelijkheid om naar huis te komen besproken. Eén van hen, Cor Willems, had het adres van onze consul in Amsterdam gevonden. Het was een Luxemburger en hij heette Schreiner. De dag erna zijn we met z'n tweeën, Charel en ik, op geleende fietsen daarnaar toegereden. Het was maar achttien kilometer. Daar hebben we eerst in een postkantoor gebeld, om ons aan te melden. We hebben met de Heer Schreiner gesproken, maar hij wilde ons niet ontvangen.

225 Hij wist niet eens wat voor mensen wij überhaupt waren. Misschien hadden wij "God weet wat" op ons geweten. Het leek ons raar, we wilden gewoon naar huis, en als we iets uitgevreten hadden, konden ze ons thuis wel opsluiten. We dachten,wat moeten we nu? We keerden om en reden terug naar Haarlem. Cor schrok, toen wij hem ons avontuur vertelden. Maar Leen, zijn collega, die alles had meegekregen, kon zich toen ineens herinneren, dat er een Luxemburger in zijn buurt woonde, die met een Nederlandse vrouw getrouwd was. Een zekere meneer Kill, aan de andere kant van het Kleverpark, nog geen tien minuten van de Koudenhoorn. Wij direct de volgende dag er heen, nadat Leen een afspraak voor ons gemaakt had. We werden door meneer Kill met open armen ontvangen en hij verheugde zich erop om met iemand Luxemburgs te kunnen spreken. Zijn vrouw, die trouwens ook perfect Frans sprak (wat bij Hollanders niet zo vaak voorkomt) ging direct thee-zetten in de keuken. Wij hebben meneer Kill ons hele verhaal, vanaf het begin verteld. Toen we uiteindelijk de naam "Schreiner" noemden, ging zijn mond open, hij kende hem, en hij wist, dat hij een persoonlijke reden had om zich gedeisd te houden en daardoor op dit moment waarschijnlijk niets met de Luxemburgse activiteiten te maken wilde hebben. Maar meneer Kill zou kijken, wat hij voor ons kon doen. We moesten hem wel een paar dagen de tijd geven. Hij zou zeker een manier vinden om ons naar huis te krijgen. Vol goede moed gingen we terug naar ons "Hotel de Houten Lepel", zoals we onze kazerne genoemd hadden.

Op een middag zaten we zoals gewoonlijk op onze bank op de binnenplaats. Toen kwam Schorka, één van de Russen, naar me toe, hij had ontdekt, dat ik nogal mooie schoenen aan had en of ik die

226 niet voor twee-, drie uur wilde uitlenen, anders zou hij nog naar de schoenmaker moeten, maar hij zou graag de stad in gaan. Als goede vriend deed je zo iets. En als goede vriend had ik geen zin om die middag weg te gaan, het was warm en op de bank kon men ook zonder schoenen zitten. Schorka was net weg met mijn schoenen, toen er één van de militairen mij kwam zeggen, dat er bezoek voor mij was...Bezoek?...Voor mij?...En wie moest dat dan zijn? Toen zag ik twee mannen uit het kantoor van de commandant de binnenplaats op komen, de militair had mijn richting op gewezen

en ze kwamen op mij af. Mijn mond viel open, het waren Bert van Voorthuizen, mijn pleegvader en Bas van Prooien mij vissersvriend en stroper. Wij begroeten elkaar uitbundig en ik vroeg hen hoe ze mij hadden gevonden en hoe ze van 's-Gravendeel naar Haarlem gekomen waren. "Op mijn motor" zei Bas, "ik heb hem hiervoor speciaal in orde gemaakt en hij loopt weer goed". Bert legde uit : nadat ik naar Rotterdam was gebracht hoorden ze dat de geallieerden alle verdachte burgers naar Hilversum, naar een detentie centrum stuurden. Een kennis, die als tolk bij de militaire administratie werkte, hadden ze gevraagd wat er met die mensen gebeurden. En zo kwamen ze op mijn spoor. En nu ga jij je spullen pakken en ga je met ons mee naar 's-Gravendeel. "We kunnen best met z'n drieën op mijn motor" zei Bas. En Bert vroeg: "Waar zijn je schoenen ". Ik heb hen uitgelegd, dat we niet mee konden gaan, omdat een Luxemburger uit Haarlem met onze thuisreis bezig was.

227 Een dik uur zaten we op de bank te kletsen. Zij vertelden het laatste nieuws uit het dorp en brachten de groeten van alle bekenden. Ik heb ze nogmaals bedankt en hen de vriendelijk groeten meegegeven. En toen was het tijd, dat ze weg moesten, want ze wilden voor donker thuis zijn. Ik ging met ze mee naar de poort aan de voorkant, waar Bas het ding lang aan moest trappen, voordat de motor eindelijk aansloeg. Ik heb hen bij hoog en bij laag moeten beloven, dat ik me bij de kleinste problemen direct zou melden, dan zouden ze me meteen komen halen. We moesten alle drie huilen. Het duivelse machien, maakte een hels kabaal en een enorme stank uit de uitlaat, toen begon Bas te rijden.....er werd gezwaaid "Daag.....Daag.....Tot ziens ". Ik keek ze na, tot ze met veel lawaai in een blauwe wolk om de hoek verdwenen.

De laatste Etappe

Meneer Kill, zei ons, dat we langs moesten komen, het gaf niet hoe laat, hij was de hele dag thuis. "Geeft niet hoe laat", zei Charel, "wat een vraag?". Tien minuten later belden we aan bij Kleverparkweg nummer 44. Meneer Kill deed zelf open. "Dat is vlot" zei hij, "ik ben net terug uit de stad". Er stond een typemachine op de tafel in de woonkamer, met een dun pakje papier ernaast. Meneer Kill ging zitten, Charel en ik er tegenover. Hij had drie vellen papier met carbonpapier er

228 tussen in de machine gedraaid. En één voor één vertelden we in het kort de belangrijkste details van onze geschiedenis, waar en wanneer iets gebeurd was, wanneer vertrokken en waar gevlucht was, bij wie ondergedoken en wanneer en waar gevangen. Meneer Kill typte alles wat wij vertelde. Tussendoor vertelde hij, dat hij de commandant van de Koudenhoorn kazerne had gesproken en ook de Haarlemse spoorweg directeur. Onze zaken zouden in orde zijn. Toen hij klaar was, kregen we allebei een exemplaar om door te lezen. Een goede vriend drukte wat briefpapier voor mij in zijn drukkerij. Je zult het zien, met dit briefhoofd, dat ik er voor deze gelegenheid op heb gezet, kan het dienen als "Laisser Passe" en tegelijkertijd als treinkaartje. We konden onze ogen niet geloven, toen we zagen hoe het briefhoofd in de linkerhoek was afgedrukt:

Groot Hertogdom Luxemburg
Commissariaat voor repatriëring
Gevolmachtigde voor Nederland
Pierre Edouard Kill
44 Kleverparkweg Haarlem.

En daarna, getypt:

229

Rapport

Opgemaakt te Haarlem, Nederland, 19 augustus 1945

Door Pierre Edouard Kill

Kleverparkweg 44,

Betreffende

De heer May Charles, en Scholer Jean-Paul,

Momenteel verblijvend in Haarlem, interneringskamp Koudenhoorn.

Over onze levensloop en de consul in Amsterdam, die ons weigerde te helpen en dat we toevallig de heer Kill leerde kennen

.....Verzoek om zoveel mogelijk hulp te krijgen om terug te keren naar het Groot Hertogdom Luxemburg. Kaptein Christiaans, commandant van interneringskamp Koudenhoorn, maakt geen bezwaar tegen repatriëring van de betreffende personen. Zij kunnen in vrijheid vertrekken uit de internering.

Mevrouw C. Rietveld, getrouwd Kill, is belast met de begeleiding in geval van repatriëring.

Getekend,

Charles May

Getekend,

J.P. Scholer

Getekend,

P.E. Kill

230 Met het briefhoofd en door alle drie ondertekend hadden we een perfect rapport geschreven, ook al was het een beetje bombastisch, maar het zal zeker indruk maken op alle controle beambten. "Ga nu je spullen pakken, en dan blijven jullie verder hier", zei meneer Kill, "jullie slapen vandaag bij ons en morgenochtend gaan we op reis". In recordtijd waren we weer bij de "Houten Lepel" om onze zaken op te pikken, we ruilden de hondenkoekjes voor sigaretten, we namen afscheid van de collega's, die er waren en lieten de anderen de groeten overbrengen en haasten ons toen naar kantoor om ons af te melden en een ontslagbewijs te krijgen. En toen snel terug naar de Kleverparkweg. Daar was de tafel feestelijk gedekt en serveerde mevrouw Kill ons een diner, zoals we nog nooit eerder hadden gezien. (We vroegen haar , waar ze dit alles vandaan gehaald had.) Er stonden zelfs kaarsen op tafel, die voor een aparte gezellige sfeer zorgden. Het was heerlijk en na het eten hebben we lang zitten kletsen met een glas rode wijn. Toen we eindelijk de trap op gingen lieten we drie lege flessen en een volle asbak achter.

De volgende ochtend was het vroeg uit de veren. Snel gewassen, geschoren en aangekleed, zaten we aan een uitgebreide ontbijttafel, het werd tijd voor de laatste etappe. Meneer Kill drukte ons ieder een tientje in de hand (Dat is tien gulden). We waren beschaamd, maar hij zei: , "Nee.....nee.....neem het rustig aan, dat is voor kleine onkosten onderweg, en kom goed thuis. En luister naar mijn vrouw, ze weet, hoe je hier weg moet komen. Hij sloeg ons nog een keer op de schouder. En wij zijn met z'n

231 drieën op weg gegaan naar het station. Met onze bagage, dat wil zeggen, een toilettas en een pakje brood voor onderweg. Op het station konden we onze ogen niet geloven toen we de trein zochten, achter de stoomlocomotief een ouderwets personen rijtuig en “drie niet heel erg nieuwe” goederenwagons. We wilden in de voorste, waar een paar heren al in de wagon geklommen waren. Maar een spoorwegman bracht ons naar één van de goederenwagons, waar de roldeur van open stond en een houten kist als opstapje ervoor, om erin te klimmen. Mevrouw Kill leunde op Charel zijn schouder en klom als eerste naar binnen. Binnen was het leeg op een paar oranje kistjes na, die als zitgelegenheid moesten dienen. (‘Oranje boven’ ging er door mijn hoofd). Mevrouw Kill kreeg mijn opgevouwen regenjas als kussen op haar kistje. We vroegen ons af, waarom zij niet verwonderd was. Integendeel, ze leek zich te amuseren over ons. Maar ze vertelde, dat ze het vooraf wist, want de spoorwegdirecteur had het haar verteld, dat we van geluk konden spreken, dat er überhaupt een trein reed. De Hollandse spoorwegen moesten van de grond af opgebouwd worden. De Duitsers hadden alle materiaal, wat nog een beetje te gebruiken was, gestolen. Daarom konden we nu gratis mee. (de heren in de personenwagon, hoorden, zoals het leek, tot een officiële delegatie, die op weg waren naar een belangrijke vergadering in Breda). We zetten onze kistjes zo, dat het ons het beste uitkwam. Toen we een sigaret op wilde steken zei mevrouw Kill: “doe die maar weg, bewaar ze voor thuis”. En ze haalde een sigarettenkoker uit haar tas. “Hier probeer mijn merk, het zijn Engelse” en op ons tweevoudig “Merci, Merci, mevrouw Kill”, zei ze; “ En nu klaar met dat ge-mevrouw Kill, noem mij

232 gewoon Carola “. Toen toverde ze een platte fles jenever tevoorschijn, waar we een slok van namen. Dus kwamen we langzaam op toeren, we werden spraakzaam en moesten haar al onze avonturen vertellen, de leuke en de minder leuke. Ze vroeg steeds meer details, ze wilde alles weten. We kletsten en kletsten en zij trok, afhankelijk van.... een bezorgd gezicht of lachte geamuseerd. Het ging of in het Nederlands of in het Frans. Mevrouw Kill.....oh....Carola sprak steeds meer Frans. De fles ging nog een paar keer rond en ook de zak met brood werd niet vergeten. En zo verstreek de tijd, de trein reed en passeerde verschillende stations zonder te stoppen. Tot dat hij eindelijk bleef staan, we waren in Breda. Daar stapten de heren van de voorste wagon uit, en wij verhuisden daarnaartoe.

Vanaf daar was het niet ver meer over Antwerpen naar Brussel. En daar was het eindpunt. Carola liep meteen naar de balie en hield ons tegen. “Het is vanaf hier eenvoudig om naar Luxemburg te komen, mijn missie is hier voorbij” zei ze. “Vanaf nu word je aan je lot overgelaten, maar ik zal jullie geruststellen, jullie zijn grote jongens. “Onze trein vertrok pas over een dik uur en zolang gingen we aan de bar zitten. En we waren trots om Carola van ons geld een goed glad Belgisch bier aan te bieden en daarna nog één. We waren twee echte heren. Toen het tijd was om te vertrekken hebben we haar meerdere keren bedankt en tot ziens gezegd. We zaten in een echte coupe op zachte kussens. Toen de stationschef floot en de trein langzaam het station uit reed.....richting Luxemburg. Met onze hoofden achterover in de stoelkussens zaten we een hele tijd met gesloten ogen zonder iets te zeggen. Toen we weer uit het raam keken, waar de telefoondraden naast de spoorbaan snel op en neer gingen. We luisterden naar het monotone “T’dak, T’dak “ van de wielen en naar het geratel als we over een wissel reden.

236 Jaap van den Hoek, met zijn vrouw en zijn zoon en ook de hele familie van Voorthuizen zijn later in Luxemburg op bezoek geweest. En ik met mijn vrouw en mijn kinderen of alleen ben enkele keren bij hen geweest. Met Karel heb ik nu nog steeds contact. Zijn zussen zijn allemaal getrouwd en hebben grote kinderen. De ouders zijn in de tussentijd gestorven. Kees van der Linden is wethouder geworden. Jaap zijn vader is bij de grote overstroming in januari 1953 om het leven gekomen. Van mijn oudere 's-Gravendeelse vrienden leeft er niemand meer.